

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա Ի Ե Տ Ա Բ Ե Ր Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Ց

Հ Ա Յ Կ Ա Ջ Ե Ա Ն Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն

ՀԱՄԱՌՈՑ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ ՄՈՂՏԱԽԻՈՑ ՀԱՅԿԱՋԱՆՑ ՎՐԱՅ.

Մոլտաւիոյ Հայկազունք, ինչպէս որ յայտնի է, Անիէն ելած առաջին գաղթականներն են, ուստի եւ մեծ մտադրութեան արժանի ժողովուրդ. սակայն ցաւալի է որ ամեն ազգայնոց ինչպէս պէտք է ծանօթ չեն, եւ հին Անեցւոց ազգասիրութիւնն ու հայրենասիրութիւնը իրենց բոռներուն վրայ այնպիսի զգալի կերպով մը չէ երեցած որ ամենուն աչքին զարնէ : Հարիւրաւոր տարիներէ ի վեր իրենց հայրենիքէն հեռացած ալ են նե, սակայն ազգասիրական հոգին վրանին միշտ պիտի շողար, մանաւանդ որ կես եւրոպական եւ քրիստոնէայ երկրի մէջ կրգտուին : Բայց երբոր մտածենք թէ փոքր եւ անտէրունջ ժողովուրդ մը այնպիսի արհամարհոտ ազգի մը հպատակելու հարկադրուեր է, ինչպէս որ էին Մոլտաւիացիք մինչ Գ. ՏԱՐԻ — ՄԱՅԻՍ, 1837.

NOTICE SUR LES ARMÉNIENS DE LA MOLDAVIE.

Les Arméniens de la Moldavie sont, comme on sait, les premiers émigrés d'Ani, par conséquent un peuple qui mérite de fixer l'attention; aussi il est fâcheux qu'ils ne soient pas connus comme ils le devraient de tous leurs compatriotes, et que le feu du patriotisme des anciens habitants ne soit pas assez ardent chez leurs enfants pour frapper l'attention publique. Quoiqu'ils soient éloignés de leur patrie depuis des siècles, l'ardeur du patriotisme devrait briller toujours en eux, surtout qu'ils se trouvent dans un pays demi-européen et chrétien. Mais quand nous pensons qu'une peuplade sans maître fut contrainte à s'assujettir à une nation aussi dédaigneuse qu'étaient les Moldaves, il n'y a pas encore bien longtemps, il est facile de comprendre quel peut être l'état de cette peuplade.

եւ մօտ ատեններս, դիւրին կըլլայ հասկընալը թէ այն ժողովրդեան վիճակն ինչ կրնայ ըլլալ :

Յիրաւի, ատեն ատեն ազատութիւններ ալ ունեցեր են Հայք Մոլտաւիոյ մէջ, սակայն երբոր իրենք զիրենք յապահովի կարծելով կըսկսէին իրենց գլխէն անցած քշուառութիւնները փոքր մի մոռնալ եւ ապրուստին ճարելու պարտալի՛յ՝ յանկարծ իրենց պաշտպան կարծուած ազգը նոր հալածանք եւ անկարծելի զրկանքներ վրանին կըլլարուցանէր, մանաւանդ երբոր յունագգի եւ մոլենախանձ մետրապօլիտ մը եպիսկոպոսական արողը կամ նոր իշխան մը գահը կընստեր : Հայեր եղան որ մինչեւ քշուեցան ալ երկրէն՝ հայ դաւանանքին ուրանալ չուզէնուն համար :

Այնչափ վիշտ քաշելով հանդերձ ալ Հայք իրենց ազգութիւնը ձեռքէ չբողուցին : Անդին Լեհաստանի Հայերը, որ նոյնպէս առաջին Սնեցիներէն են, եւ ատենով այնչափ բազմութիւն էին ու ամեն տեսակ ազատութիւն եւ քաղաքական իրաւունքներ ունէին, ռւր են հիմալ. հայ անունին անգամ չիշուիր, ռւր մնաց հայու շնորհ կամ ազգութիւն. աւանդ... : Մոլտաւիոյ Հայկազունք, ընդ հակառակն, քանի որ սկսան կամաց կամաց թիջ՝ մը ազատութիւն ձեռք բերել՝ ազգասիրութիւննին ալ սկսաւ ծաւալիլ եւ եռանդին բոբբոթիլ. մանաւանդ որ կըտեսնենք ազգին մեծ մասն ալ ազգասիրական ոգով վառեալ՝ ուսումնասիրութեան եւ պայծառութեան գործունեայ կերպով փափաք մը կըցուցընէ : Մոլտաւիոյ ամեն գրեխաւոր քաղաքաց մէջ ազգային պիտոյքը հոգացող ընկերութիւններ եւ դպրոցներ բացուած են, որոց մէջի յառաջացեալ աշակերտքը քաղաքակիրթ երկիրներ կըյուղարկուին որ ի դարձին պիտանի ըլլան իրենց ընտանացնու ազգին : Դրերէ ամենայն ծնողք կընային որ իրենց զաւկները ամեն ուսմունք սովորին՝ եթէ հնար է : Անդադար կըսեն իրարու. « եթէ մենք առիթ չունեցանք այս բաներս գիտնալու, բող գոնէ մեր զաւկները սովորին. » եւ անոնց լաւ դաստիարակութեան եւ ուսմանը համար բանի մը չեն խնայեր. շատ պատիւ կընեն գիտուն վարժապետաց եւ այլ գիտնականաց, եւ անոնց խօսքերն իրրեւ մէյմէկ պատգամ կընդունին :

Բոլոր Մոլտաւիոյ Հայկազն բնակչաց թիւը եօրը հազարի կէլէ, եւ երկրին հարստութեանը մեծ մասը բերող եւ գլխաւոր վաճառականութիւնն ընողները կրնան Հայք միայն սեպուիլ : Ոմանք հինգ, վեց, տասը եւ աւելի տարուան համար կա-

Il est vrai que de temps en temps les Arméniens aussi eurent certaines libertés dans la Moldavie; cependant, lorsque se croyant en sûreté, ils commençaient à oublier un peu les malheurs qu'ils avaient supportés, et s'adonnaient au travail pour subvenir à leurs besoins, tout à coup cette nation qu'ils croyaient leur protectrice, dirigeait contre eux de nouvelles persécutions et leur imposait d'incroyables privations; surtout, lorsqu'un métropolitain, d'origine grecque et fanatique, montait sur le trône épiscopal, ou à l'élection d'un nouveau prince. Il y eut même des Arméniens qui furent chassés du pays pour ne pas avoir voulu renier le rit arménien.

Malgré tous ces malheurs, les Arméniens de Moldavie n'abandonnèrent point leur nationalité, tandis que ceux de Pologne, qui sont aussi des premiers habitants d'Ani, et qui, dans le temps, étaient si nombreux et jouissaient de toutes les libertés et de tous les droits civils, où sont-ils aujourd'hui? ils ne portent pas même leur nom d'Arméniens; quant aux mœurs arméniennes, à leur nationalité, hélas il n'en faut point parler! Les Arméniens de Moldavie, au contraire, dès qu'ils ont commencé petit à petit à acquérir un peu de liberté, leur patriotisme aussi a commencé à croître et à enflammer leur zèle, surtout en voyant la plus grande partie de la nation, excitée par la même ardeur de patriotisme, montrer un grand désir pour l'instruction et la civilisation. Dans toutes les villes principales de Moldavie, on a établi des sociétés qui s'occupent des affaires nationales, et on a fondé des écoles dont les élèves les plus avancés sont envoyés dans les pays civilisés, afin qu'à leur retour, ils soient utiles à leurs familles et à la nation. Presque tous les parents veulent que leurs fils apprennent toutes les sciences, s'il est possible. Ils se disent continuellement : « Si nous n'avons pas eu l'occasion d'acquérir ces connaissances, que nos fils au moins les acquièrent. » Ils ne négligent rien pour leur bonne éducation et pour leur instruction. Ils respectent beaucoup les professeurs et tous les savants, et ils adoptent chacune de leurs paroles comme un oracle.

Le nombre des Arméniens en Moldavie est évalué à sept mille, et ils peuvent être considérés comme la source principale de la richesse du pays et comme les plus habiles commerçants. Les uns louent des propriétés pour cinq, six ou dix ans, et même davantage; d'autres ne

լուծանք, երկիրներ կրթունեն. ոմանց այ գլխաւոր վաճառականութիւնն ու արհեստն է անասուն դարմանել ու ծախել, եւ այս արհեստին համար շատ անուանի են : Տարին այլ եւ այլ անգամ Մոլտաւիոյ, Սւսարիոյ եւ Թրանսիլվանիոյ մէջ եղած երեւելի տօնավաճառները խիստ շատ արջառ, ոչխար եւ ձի կրտանին ու կրծախեն : Կրթուսացուի որ Դանուբեան իշխանութեանց մէջ ըլլալու քաղաքական բարեկարգութեանց մէկն ալ այս ըլլայ որ Հայոց ալ մասնաւոր արտօնութիւններ եւ ազատութիւններ տրուին իրենց սեպհական գիւղեր կայուածներ գնելու . որով անշուշտ աւելի կրհարըստանան ու կրծաղկին :

Մոլտաւիոյ Հայկազանց արդարասիրութեան, հաւատարմութեան եւ իրաւունքներուն իբրեւ մեծ վկայութիւն կրնանք դնել հոս Մոլտաւիոյ Ասող Դանուբեան լրագրոյն առաջիկայ խօսքերը .

« Հայք բուն տեղացի բնակիչք են Մոլտաւիոյ
« եւ Վալաքիոյ, եւ հինգ հարիւր տարիէ աւելի
« է որ Մոլտաւիացւոց վիճակին մասնակից եղած
« են : Պատմութիւնը եւ ոչ մէկ անգամ մը կը
« ցուցնէ մեզի որ իրենք հայրենակցաց բանակէն
« գատ ուրիշ բանակի մէջ մտած ըլլան : Զմոռ-
« նանք որ հին Սուլտանի մէջ Հայք մինչեւ այս
« օրուան օրս դեռ Մոլտաւիացւոց սկզբունքը
« պահած են : Իրենց ընկերական առաքինութիւն-
« ներն ամենուն ծանօթ են, եւ ճարտարութիւն-
« նին ոչ միայն ուրիշ ազգաց աղքատնալուն
« պատճառ չեղաւ, այլ եւ ամեն երկիրներու հա-
« մար միշտհարստութեան պատճառ եղած է : Ու-
« բեմն որչափ անիրաւ բան պիտի ըլլայ երբ ա-
« ռաջիկայ կարգաւորութեանց ատեն՝ Հայք Դա-
« նուբեան իշխանութեանց մէկ մասին մէջ միայն
« երկրցոց եւ երկիր գնելու իրաւունքներէն զրկը-
« րին : Դանուբեան իշխանութեան ՄԵԿ ՄՍՍԵՍԿ կը-
« սենք. վասն զի Վալաքիոյ մէջ այս խտրութիւնը
« չկայ, եւ Պեսարապիոյ այն մասին մէջ որ մեզի
« ետ կըղարձուի՝ շատ մը գիւղեր կան որ Հայոց
« ստացուածքներ են : Կրնանք արդեօք պար-
« տաւորել գիրենք որ այսպիսի հաւատարմու-
« քեամբ գնած ստացուածքնին ձեռքէ բողուն .
« մէյմալ որ կարենանք, միքէ հիմակուան ատե-
« նին ուղիղ եւ յարմար գործողութիւն կըլլայ
« ըրածնիս : Պէտք է ուրեմն նայինք որ այլոց
« հետ արդարութեամբ վարուինք՝ երբ կուգենք
« որ այլք ալ մեզի հետ արդարութեամբ վարուին :
« Կարողիկներուն, բողոքականներուն, եւս եւ
« Հայոց, քակտ եւ երկրցի ըլլան, կայուած

font qu'élever et vendre des bestiaux, et ils excellent dans ce métier. Plus d'une fois dans l'année, ils vont vendre de grands troupeaux de toute sorte de bêtes à cornes et de chevaux dans les principales foires de la Moldavie, de l'Autriche et de la Transylvanie. Nous espérons que, grâce à la nouvelle organisation des principautés Danubiennes, les Arméniens aussi obtiendront des droits particuliers et la liberté d'acheter des fermes et des propriétés, ce qui les rendra, sans doute, plus riches et plus florissants.

Comme témoignage de la probité, de la fidélité et des droits des Arméniens en Moldavie, nous pouvons citer le passage suivant de l'étoile du Danube :

« Les Arméniens sont des habitants indigènes des
« principautés où ils sont établis depuis plus de cinq
« siècles. Ils ont partagé le sort des Roumains. L'his-
« toire ne nous dit jamais que les Arméniens fussent
« rangés sous d'autres drapeaux que ceux des com-
« patriotes. N'oublions pas que, dans l'ancienne Suezawa,
« les Arméniens jusqu'aujourd'hui ont contribué à con-
« server les principes roumains. Leurs vertus sociales
« sont connues de tous. Leur industrie, loin d'appau-
« vrir les autres classes, a été, et est encore une source
« de richesses pour tous les pays. Combien il serait
« donc injuste que, dans la réorganisation prochaine,
« les Arméniens n'eussent le droit d'acheter des ter-
« rains que dans UNE SEUL PARTIE de la Roumanie.
« Nous disons dans une seule partie de la Roumanie,
« car, en Valachie, cette distinction n'existe pas ; dans
« cette partie de la Bessarabie que nous allons posséder
« de nouveau, plusieurs campagnes appartiennent aux
« Arméniens. Pourrions-nous donc les obliger à aban-
« donner des possessions achetées loyalement ? Quand
« même nous le pourrions faire, cette mesure serait-elle
« juste et conforme à l'esprit de notre siècle ? Il faut donc
« que nous soyons justes envers les autres, si nous vou-
« lons que les autres aussi soient justes envers nous. Il
« est défendu aux catholiques, aux protestants, et aux
« Arméniens, bien entendu, quoiqu'ils soient indigènes,
« d'acheter des propriétés. Or, comment le Russe, le
« Grec, le Servien et les membres de ces grandes na-
« tions, dont les uns ont versé leur sang, et dont d'au-
« tres, bientôt peut-être, le verseront pour la protection
« de notre patrie, auraient-ils le droit d'acheter des
« propriétés, et comment le Français, l'Anglais, l'Italien,

« գնելու հրաման չկայ՝ հապա թնչպես Ռուսը,
 « Յոյնը, Սերվիացին կրնան երկիր գնել, եւ այն
 « մեծամեծ ազգաց անդամները, յորոց ոմանք
 « մեր հայրենիքը պաշտպանելու համար արիւն-
 « նին թափեցին, այլք գուցէ վաղը պիտի թափեն,
 « թնչպէս Գաղղիացին, Անգղիացին, Իտալացին
 « (որ մեր եղբայրն է), Գերմանացին, իրենց
 « զօրութեամբը հաստատուած երկրի մը մէջ
 « պիտի չկարենան ափ մը գետին գնելու. մեր
 « ժողովուրդը չկրնար այս բանս մերժել. եւ մեր
 « կարծիքը այս պարագայիս մէջ երեկուան կար-
 « ծիք չէ, այլ երկար ժամանակ վրան մտածելով
 « դատեր ենք :

« Ո՞չ ապաքէն ուրը տարի առաջ ազգային
 « յեղափոխութիւնը իւր պիտոյիցը համար այս
 « կրպանանջեր. ԲՍԱԳԱՍՆ ԻՐԱՌՈՒՆՔ ՍԱԿՍ
 « ՈՐ ԵՒ ԻՅԵ ԲԻՍՍՈՆԵԱՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱՅ :

« Եւ այս կարծիքը առաջիկայ սկզբունքին
 « վրայ հաստատուած էր թէ « Այսօր ի Մոլտաւիա
 « ուղղափառք (այսինքն յունադաւանք) միայն
 « համարին իրաւունս ունել քաղաքական եւ
 « ստանալ կալուածս եւ այլն : » Սակայն
 « պատմութիւնն ու հասարակաց գրուածքները
 « կրկնայեն թէ առաջին ժամանակները կաթո-
 « լիկք եւս այսպիսի իրաւունքներ կրկնայէին,
 « եւ այսօր ալ Մոլտաւիացի կաթոլիկներ կան որ
 « քաղաքական իրաւանց պաշտօններու հասեր
 « են, այլք ալ դեռ հին արտօնութիւններով գիւ-
 « ղեր կրկնաւարեն : Շատ մը կալուածատէարց
 « ձեռքը փոքր գիւղեր կան՝ որոց մէջ կաթոլիկք
 « կրթնակին : Պէտք է ուրեմն որ քաղաքական
 « իրաւունքները, հիմակուան դարուս պահան-
 « ջածին նայելով, ամեն կաթոլիկ, բողոքական,
 « հայ եւ ուրիշ դաւանանքի տէր Մոլտաւիացւոց
 « ալ տրուին : »

Անեցւոց Մոլտաւիոյ մէջ որ ատեն բնակու-
 « րիւննին հաստատուելուն եւ այն երկրին մէջ ինչ
 « տեսակ կեանք վարելուն ապացոյց են նաեւ մոլ-
 « տաւերէն տպուած աշխարհագրութեան մը հե-
 « տեւեալ խօսքերը. « Հայք Խրիմու, Դանուբի եւ
 « Լեհաստանի կողմերը հաստատուեցան 1046ին
 « ատենները՝ երբոր Մոնոմախոսկայսը Հայաս-
 « տան արշաւեց : 1064ին Պարսիկք Հայաստանի
 « Անի մայրաքաղաքը պաշարելով՝ քանի մը
 « քնռանիք ի Մոլտաւիա եւ ի Լեհաստան եկան.
 « Նոյն մայրաքաղաքէն երկրորդ գաղթականու-
 « րիւն մըն ալ եղաւ 1342ին Մոլտաւիոյ, Կալի-
 « ցիոյ եւ Փոտոլիոյ աւելի ներսերը : 1552ին

« notre frère, l'Allemand, dans un pays consolidé par
 « leur puissance, ne pourraient-ils pas acheter un pied
 « de terrain? Les sentiments de notre peuple sont assez
 « grands pour ne pas refuser ce droit; notre opinion
 « sur cette question n'est pas d'hier, mais elle est fondée
 « sur des réflexions mûres et sérieuses.

« Voici ce que, il y a déjà huit ans, la révolution
 « nationale désirait avoir : DROITS POLITIQUES, POUR N'IM-
 « PORTE QUEL COMPATRIOTE, DE N'IMPORTE QUELLE RELIGION
 « CHRÉTIENNE.

« Et cette proposition était fondée sur les considéra-
 « tions suivantes : « Aujourd'hui, en Moldavie, les
 « orthodoxes seuls se croient avoir des droits politiques,
 « le droit de posséder des propriétés, etc. » Mais
 « l'histoire et les actes publics nous témoignent que
 « jadis les catholiques aussi avaient les mêmes droits,
 « et aujourd'hui même, il est des Moldaves catholiques
 « qui sont parvenus aux charges politiques, et d'autres
 « qui possèdent encore des propriétés dues à leurs
 « anciennes libertés. On trouve plusieurs propriétaires
 « qui possèdent de petites campagnes habitées par des
 « catholiques. Il faut donc donner des droits politiques,
 « et c'est ce qu'exige l'époque, à tous les Roumains
 « catholiques, protestants, arméniens, etc. »

Comme preuve de l'époque où les Arméniens se fixè-
 « rent dans la Moldavie et de la vie qu'ils y menèrent, nous
 « citerons l'extrait suivant d'une géographie moldave :
 « Les Arméniens se sont établis dans les environs de la
 « Crimée, du Danube et de la Pologne en 1046, lorsque
 « l'empereur Monomahos envahit l'Arménie. En 1064,
 « les Perses attaquant Ani, la capitale de l'Arménie,
 « quelques familles émigrèrent en Moldavie et en Po-
 « logne. De la même capitale il se forma, en 1342,
 « une seconde émigration qui pénétra plus avant dans la
 « Moldavie, la Galicie et la Podolie. Vers 1552, Sté-
 « phan IX, le prince de la Moldavie, voulant empêcher
 « le culte religieux de cette nation qui était fort étendu,

« ատենները Ստեփանոս Իններորդ իշխան Մու-
 « տալիոյ ուզելով այս ազգին աստուածաշու-
 « քեան կարգերը խափանել, որովհետեւ շատ
 « տարածուէր էր, շատ մը տնուորներ Լեհաս-
 « տան անցան : ... Այս դիպուածը պատահեցաւ
 « 1606ին, երբոր Շահ-Աբբաս Հայաստանին
 « տիրեց, ու Պարսկաստան քշեց Հայերուն մէկ
 « մասը. անոնք ալ ջուզելով Պարսից մահմետա-
 « կանութիւնը յանձն առնուլ՝ Մոլտաւիա քա-
 « ղուեցան, անկեց ալ իրենց հայրենակիցներին
 « ոմանց հետ ելան ու անցան Լեհաստան : Հայոց
 « Մոլտաւիա հաստատուելուն վկայութիւն կրնան
 « ըլլալ նաեւ իրենց եկեղեցիները, յորոց մէկն է
 « Պորուշանի եկեղեցին որ 1350ին շինուած է,
 « միւսն ալ Եաշինը որ 1395ին շինուած է : Թէ
 « եւ այս բուականները իրենց 1046ին առաջին
 « հաստատուելուն ջեն պատասխաներ, սակայն
 « գիտնալու է որ օտար երկրի մը մէջ, ուսկից
 « շատ անգամ դուրս կելլէին, տարիներ անցնե-
 « լեն ետքը միայն կրցեր են իրենց եկեղեցիներ
 « շինել : Իրենք ինր եկեղեցի ունին, այսինքն Եաշ
 « մայրաքաղաքին մէջ երկու հատ, մեկայները
 « Պորուշան, Ռոման, Օքնա, Պագըւ, Ֆոքշան եւ
 « Կայաց : »

Մոլտաւիոյ գլխաւոր քաղաքաց մէջ գտնուող
 Հայկազանց քիւն ու հասարակաց վիճակին վե-
 րաբերեալ քանի մը տեղեկութիւններն ասոնք
 են :

Եւշ. — Այս Մոլտաւիոյ մայրաքաղաքին մէջ
 հարիւր քսան հայ ընտանիք կան, եւ գրեթէ ամեն
 ալ իրենց զաւակները դպրոց կըխաւրեն, որ
 բաւական վայելուչ եւ ընդարձակ շէնք է. Ժա-
 մանակ կըլլայ որ մէջը ինեսունէն աւելի աշա-
 կերտ կըգտնուի, ամենն ալ Հայ. ատեն ատեն
 չորս հինգ Մոլտաւիացի տղայք ալ հոն իւրեանց
 լեզուն եւ ուրիշ ուսմունք կըսովին : Հանգու-
 ցեալ Սերտար Սերովբէ աղա Պապիկեանին վե-
 րատեսչութեան առաջին ժամանակները դպրոցը
 գովելի կերպով առաջ կերթար. եւ անկեց ելան
 քաջակիրք անձինք որ հիմայ իրենց աշխատան-
 քին արդիւնքը կըվայելեն : Հանգուցելոյն յառա-
 ջադեմ աշակերտներէն մէկն է դպրոցին այժմեան
 պատուական ուսուցչապետը Պ. Խաչերես Գարա-
 զաշեան, որոյ խնամատարութեամբը դպրոցն
 ալ յառաջադիմութեան մէջ է :

Աղայ Սերովբէին կենդանութեան ատենէն ի
 վեր ազգայնոց պատին ու համարմունքը աւել-
 ցած է Մոլտաւիոյ տերութեան առջեւ. անոր եւ

« plusieurs familles passèrent en Pologne... Cet évène-
 « ment eut lieu en 1606, lorsque Chah-Apas conquît l'Ar-
 « ménie et envoya en Perse une partie des Arméniens;
 « ceux-ci, ne voulant pas embrasser le mahométisme
 « persan, se retirèrent en Moldavie, d'où ils sortirent
 « avec quelques-uns de leurs compatriotes et passèrent
 « en Pologne. D'autres documents de l'établissement
 « des Arméniens en Moldavie sont encore leurs églises
 « mêmes, dont l'une, à Bottuschany, portela date de 1350,
 « et l'autre à Iassy, celle de 1395. Quoique ces dates ne
 « répondent pas à 1046, date de leur premier établis-
 « sement, il faut cependant comprendre que dans une
 « terre étrangère, d'où ils sortirent souvent, ils ne
 « purent se construire des églises qu'après bien des
 « années. Leur culte compte neuf églises : deux dans
 « la capitale, Iassy, les autres à Bottuschany, à Roman, à
 « Okna, à Bakou, à Fokchany et à Galatz. »

Voici le nombre des Arméniens qui se trouvent dans
 les principales villes de Moldavie et quelques indica-
 tions sur leur état social.

Iassy. — Dans cette capitale de la Moldavie il y a
 cent vingt familles arméniennes; presque toutes en-
 voient leurs enfants à l'école, qui est un bâtiment assez
 convenable et assez vaste; il arrive des moments où il
 s'y trouve plus de quatre-vingt-dix élèves, tous Armé-
 niens; de temps en temps quatre ou cinq élèves mol-
 daves y apprennent aussi leur langue et y font d'autres
 études. Dans les premiers temps de la direction de feu
 M. le Serdar Séraphin Babigian, l'école faisait des pro-
 grès dignes d'éloges. De là sortirent des personnes bien
 instruites qui jouissent aujourd'hui d'une grande célébrité,
 fruit de leurs travaux. L'un des élèves les plus avancés
 de ce supérieur, c'est M. Christophe Caracache,
 aujourd'hui l'honorable professeur de l'école qui, grâce
 à ses soins, marche dans la voie du progrès.

Du vivant de M. Séraphin, la considération et l'in-
 fluence des Arméniens augmentèrent près du gouver-
 nement moldave. Par ses soins et par ceux d'autres

ուրիշ ազգասեր ու գործունեայ ազգայնոց ջանքովը տերութիւնը Եաշի Հայոց դպրատունը իւր պաշտպանութեան տակն առած է, եւ ամէն տարի իր կողմանէ յուղարկուած անձ մը ներկայ կը գտնուի հանդիսաւոր քննութեան :

Եաշի մէջ հիմա մէկ եկեղեցի մը միայն կայ Հայոց՝ քարաշէն եւ զմբերայարկ, յանուն սրբոյ Աստուածածնին, եւ 462 տարեկան շէնք է : Այս եկեղեցին ժողովրդեան քիչ տրուած նայելով բաւական հարուստ զգեստներ եւ սուրբ սպասներ ունի, քառասուն յիսուն ալ վարձու տրուած խանութներ, որոց եկամուտը մասնաւոր հոգաբարձուները կը ժողովեն, եւ այն եկամտով եկեղեցւոյն եւ դպրատան պիտոյքը կը հոգացուի : Դպրատան մէջ ամէն աշակերտք ձրի կը սովորին ուսմունքը. աղքատ աշակերտաց համար եկեղեցւոյ սարկովը հագուստ կը շինուի, եւ ուրիշ կարօտելոց ալ պիտոյքը կը ղեցուի : Մէկը չկայ որ մուրալով կամ վերջի աստիճանի չքաւորութեամբ ապրի. նոյն բանը հասկընալու է նաեւ Մոլտաւիոյ ուրիշ Հայկազն բնակչաց համար, ուր ամենեւն աղքատն ալ իւր ամէն օրուան հացին ու հագուստին վրայ ապահով է :

Ատենով յանուն սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին ալ քարաշէն եկեղեցի մը կար Եաշ, բայց անգամ մը քովերէն մեծ հրդեհ մը պատահելով՝ եկեղեցւոյն ալ ներսի եւ դրսի փայտե շէնքերն այրեցան. հազիւ քանի մը բան կըրցան ազատել. իսկ ջորս կողմի պատերը, վերնայարկն ու դուռը ամբողջ մնացեր են, եւ մինչեւ հիմա երբեմն Լուսաւորչայ տօնին նախատօնակը հոն կը կատարուի :

ՆԱՇԷՆ ԵԱՊՐ ՊՈԹՈՒՇԱՆ, որ Մոլտաւիոյ երեւելի եւ մանաւանդ վաճառաշահ քաղաքն է՝ աւելի Հայոց քաղաք կրնայ ըսուիլ քան քէ Մոլտաւիացոց. քանզի բնակչաց զրեքէ մեծ մասը Հայ են : Երկու հազար հինգ հարիւրէն աւելի հայ բնակիչ կայ հոն, եւ բոլոր առաջին կարգի վաճառականութիւնն իրենց ձեռքն է : Երկու եկեղեցի ունին՝ բաւական գեղեցիկ, մին յանուն Սուրբ Աստուածածնի եւ միւսը սրբոյ Երրորդութեան. առաջինը 507 տարուան շէնք է, իսկ երկրորդը աւելի նոր, որ բարձրաշէն զանգակատուն ալ ունի :

Երկու եկեղեցեաց մէջ ալ բաւական հարուստ անօթներ եւ զգեստներ կան. ունին նաեւ Անիէն բերած անօթներ եւ զրջագիր մատեանք : Բաւական ընդարձակ եւ գեղեցիկատես է վարժարանը.

patriotes actifs, le gouvernement a pris sous sa protection l'école des Arméniens de Iassy, et chaque année il envoie un délégué pour assister à l'examen qui se fait avec pompe.

Maintenant, à Iassy, il n'y a qu'une église arménienne, au nom de la sainte Vierge; elle est bâtie en pierre et surmontée d'une coupole; c'est un bâtiment qui date de quatre-cent-soixante-deux ans. En comparaison du petit nombre de la population, cette église possède d'assez riches ornements et assez de vases sacrés; elle possède, en outre, quarante ou cinquante boutiques à louer, dont le revenu, perçu par des préposés particuliers, est destiné à satisfaire aux besoins de l'église et de l'école. Tous les élèves étudient gratis; l'église fournit de sa caisse des vêtements pour les élèves pauvres et des secours aux autres indigents. Il n'est personne qui vive mendiant ou dans la dernière extrémité. Il en est de même pour les autres habitants arméniens de la Moldavie, et le plus pauvre même est sûr de son pain et de son vêtement quotidiens.

Dans le temps il y avait, à Iassy, une autre église bâtie également en pierre, au nom de saint Grégoire l'Illuminateur; mais un grand incendie ayant éclaté un jour dans les environs, les constructions en bois de l'intérieur et de l'extérieur de cette église se consumèrent; à peine en put-on sauver quelques objets; pour les quatre murs, le plafond et la porte ils sont restés en entier, et jusqu'à présent on y célèbre de temps en temps la veille de la fête de saint Grégoire.

Après IASSY, c'est BOTTUSCHANY qui est la ville la plus remarquable et principalement la plus commerciale de la Moldavie. Elle peut être considérée comme une ville arménienne plutôt que moldave, car, presque la plupart des habitants sont des Arméniens. Il y a plus de deux mille cinq cents habitants arméniens, et ce sont eux qui exercent tout le commerce de premier ordre. Ils ont deux églises assez belles; l'une au nom de la Sainte-Vierge, et l'autre au nom de la Sainte-Trinité. La première est un bâtiment de cinq-cent-sept ans, la seconde, qui a un clocher élevé, est plus neuve.

Les deux églises possèdent d'assez riches vases sacrés et assez d'ornements, elles ont même des vases apportés d'Ani et des manuscrits. L'école est assez vaste et belle. Près de l'école, se trouve le cabinet du conseil, où les

անոր մօտ է խորհրդարանը՝ ուր որ ազգային հոգաբարձուք ատեն ատեն կը ժողովին հարկաւոր գործողութիւնները կարգաւորելու համար : Վարժարանին մէջ 250էն աւելի աշակերտ կայ, եւ լաւ առաջ կերթան Պ. Յարութիւն Յակովբեան վարժապետին հոգատարութեամբը՝ որ իւր ազգասիրութեան եւ հմտութեանը պատճառաւ շատ սիրելի է ազգայնոց :

Ազգասիրութեան եւ հմտութեան կողմանէ անուանի էր նաեւ ասկէ քանի մը տարի առաջ հանգուցեալ Գեորգեան Գաբրիէլ անուամբ վարժապետը՝ որ նոյնպէս շատ սիրելի էր մեծ համարմունք ունէր յաջ ազգայնոց եւ օտարականաց, եւ դպրոցին մէջ շատ կարգաւորութիւններ ըրեր էր :

ՌՈՄԱՆ. — Ռոմանի Հայերը գրեթէ 140 տնուոր են, եւ յանուն Սուրբ Աստուածածնի եկեղեցի մը ունին 250 տարուան շէնք : Վարժարան մը եւ խորհրդատուն մըն ալ ունին : Եկեղեցւոյն հին յիշատակարանացը մէջ անուանի է 600 տարուան ձեռագիր աւետարան մը :

Մոլտաւիոյ ուրիշ քաղաքաց մէջ բնակող Հայկազանց վրայ մասնաւոր գիտելիք չունինք առ այժմ, բայց կը յուսանք որ ժամանակաւ անոնց ամբողջ պատմութիւնը կարենանք հրատարակել ընդարձակ ոճով :

ՍՈՂՈՄՈՆ ԴԻՄԵՆՈՒԼԵԱՆՅ

Աշակ. հայկազանց ազգային Ռուսումնարանին Փարիզու :

préposés de la nation se réunissent de temps en temps pour délibérer sur les affaires importantes. L'école compte plus de deux-cent-cinquante élèves et ils font de rapides progrès, grâce aux soins de M. le professeur Haroutioun Hagopian qui, pour son patriotisme et pour son instruction, est très-aimé de ses compatriotes.

Comme célèbre pour son patriotisme et son instruction on remarquait encore, il y a quelques années, feu le professeur Gabriel Kévorkian, qui était fort chéri et jouissait d'une grande influence sur ses compatriotes et sur les étrangers; il prit beaucoup de mesures favorables pour l'école.

ROMAN. — Le nombre des Arméniens à Roman est évalué à peu près à cent-quarante familles. Ils ont une église de deux-cent-cinquante ans, bâtie au nom de la Sainte-Vierge. Ils possèdent aussi une école et un cabinet de conseil. Parmi les anciens monuments de l'église, on cite, comme célèbre, un évangile manuscrit de six-cents ans.

Pour le moment nous n'avons pas de notice particulière sur les Arméniens habitant d'autres villes de la Moldavie, mais nous espérons, par la suite, pouvoir publier leur histoire entière, d'une manière plus complète.

SALOMON TRANKOUL

Élève de l'École arménienne nationale de Paris.

ԱՐՄՈՐԵԱԼ ՀԱՅԿԱԶՆՈՅ ՅԵՏԻՆ ՎԱՅՐԿԵԱՆԸ.

Ամենքնիս ալ գիտենք ու կը ճանչնանք Արշակ Երկրորդին քաղաքութեանը ատեն եղած անգրութիւնները, արխանդութիւնները. զոր օրինակ ճօրջ սպաննուիլը, ընտանեաց գրեթէ ամենուն մահը, եւ այն անքիւ քաղաքացւոց սպանութիւններն որ Երբեմն ըստ օրինաց արդարութեան, Երբեմն ալ գաղտնի կերպով կը լայլին : Անգութ բռնաւոր, ամեն առաքիւնութենէ կը խրտեր, եւ բարեկարգ մարդկանց անհաշտ բշտամին էր : Իւր ամենասիրելի զուարճութիւններն էին տկարաց վրայ իյնալ, անմեղները ջարջարել եւ հանճարեղ մարդիկը արստրել : Գլխաւոր զոհերն մեկն էդաւ. քսան էւ հինգ տարեկան Երիտասարդ մը, որուն յանցանքը իր առաքիւնութիւնն էր միայն : Հինգ տարի բանտ կենայէն ետքը՝ իբրեւ մեծ շնորհք հրաման տուաւ. Արշակ որ մեռնի : Մենք ալ անոր յետին վայրկեաններուն ներկայ գտնուինք :

DERNIERS MOMENTS D'UN EXILÉ ARMÉNIEN.

Nul de nous n'ignore les cruautés qui ont ensanglanté le règne d'Archag II : le meurtre de son père, la mort de presque tous ses parents, les assassinats tantôt secrets, tantôt juridiques de tant de citoyens. Tyran impitoyable, toute vertu lui portait ombrage; les hommes de bien étaient ses ennemis naturels. S'attaquer à la faiblesse, torturer l'innocence, exiler le génie étaient ses plus chères délices. Une de ses principales victimes fut un jeune homme de vingt-cinq ans, dont le seul crime était sa vertu. Après cinq années de captivité, Archag lui accorda la grâce de mourir. Nous allons assister à ses derniers moments.

Ո՞ր եմ ես հոս, փակուած աւանդ չորս պատի մէջ, հայրենիքէն հեռու, իմիններէն մոռցուած, քաղաւորէն հալածեալ... միշտ մինակ եմ եւ միշտ խաւարի մէջ, դատապարտեալ լոյս, արեգակ եւ մարդիկ չըտեսներու, դատապարտեալ աւանդ կայ մնալ հեռի ի հայրենեաց՝ ուր մանկական անմեղ օրերս անցան սահեցան : Արդեօք մէկը չկայ որ մխիթարական ձայն մը կամ հառաջանք մը դրկէ եւ այս պատերուն վրայէն անցնելով գայ իմ դառնակսկիծ սրտիս զարմեհ : Ըկայ հայեցուած մը որ կարենայ այս պատուարը քափանցել անցնիլ, գալ սրտիս մէջ մտնել եւ հոն ճշմարտութիւնը ընթերցուի : Ոչ, այս է իմ ճակատագիրս. պետք է հնազանդիմ առանց տրտնջելու : Արեգակն ալ ինձի համար չըողողիր եւ քուռներ երկնից ինձի համար չեն գեղգեղեր. ալ չեմ լսեր սոխակին քաղցրահնչիւն դայլայիկը. ոչ եւս տեսանեմ արեւուն ելլելն ու մարը մտնելը. ինձի համար առաւօտ չկայ, միշտ գիշերուան մէջ եմ : Գուն ըլլալ, երազներ տեսնել, հառաչել, ողբալ, ահա իմ կեանքս... Բանտապետը ձանձրացած է հեծուքեանցս ձայներէն, քաղաւորն մոլորեալ երկընչի իմ շուքէս, եւ դահիճն անյագ իմ արեանս կըսպասէ : Զիս մեռցնել կուզեն, դատապարտեալ եմ օրերս, եւ սակայն տակաւին մեռնիլ չեմ ուզեր : Վերցընել կուզեն զիս այս աշխարհքէս, այն վերցընել բռնաբար : Մէկ վայրկեանէն, աւանդ ալ պիտի չապրիմ, սիրտս սիրելեացս համար պիտի չբաբախի. ալ շունչ պիտի չառնուիմ, չհառաչեմ պիտի, ոչ եւս վիճակիս վրայ պիտի գանգատիմ, ալ արտօնեմ պիտի չբափեմ. շրթուքս պիտի դադրին հնչելէն հայրենեաց, կողակցիս եւ ազգականացս քաղցր անուանքը... Բայց աւանդ, ասացին ինձ թէ աղգակից մը չմնաց ինձի... Հայր, մայր, եղբարք եւ քորք ամենքն ալ կորուսի. իմ Շուշանս մնաց միայն, եւ մէկ վայրկեանէն գայն ալ պիտի կորուսանեմ... Այն մեռանիմ ես այսօր, բայց գոնէ եթէ դու քովս ըլլայիր՝ կըբաշտերուէի ի մահ : Ո՞վ անողորմ ճակատագիր՝ ճվ Շուշան ի գուր կըկանչեմ զքեզ, չես լսեր ձայնիս. քեզմէ հեռու կըմեռնիմ, իմ աջքերս քուկիներէդ հեռու պիտի մարին : Դու չես գիտեր թէ վերջի վայրկեանս հասած է եւ օրերս պիտի վերջանան, միշտ կըլուսաս տեսնել զիս : Ընդունայն լոյս, ակնկալութիւն անօգուտ : Այս լոյսը որ զիս կըլուսաւորէ՝ իմ վերջի լոյսս է. արդէն իսկ տեսանեմ զմահ որ իւր ցրտասառնոյց ձեռքերը կերկընցընէ հոգիս կորզելու : Նրբեմիս կը ժպտի անգութքը. ճվ մահ անկարելի, կարելի չէ սակաւիկ մի եւս մահս ուշացընել... Ոչ... : Ո՞հ քանի դժնդակ, քանի դառն է մեռանել վաղամեռիկ. մեռանել մանաւանդ երբոր մէկը մեղապարտ չէ... Խնայեմ ինձ, ճվ մահ, դեռ քիչ մը առնեմ. տես սիրտս լեցուն է, այս աշխարհիս գուարճութեանց համը տակաւին չառի. քսան եւ հինգ տարուան կեանքը քիչ բան է. գրա յիս, սայրասուր մանգաղդ ուրիշ ատենուան

Où suis-je ici?... enfermé hélas ! entre quatre murailles, loin de ma patrie, oublié des miens, persécuté du roi... Solitaire toujours et toujours dans l'obscurité, condamné à ne jamais voir la lumière, le soleil, les hommes ; condamné hélas ! à demeurer loin de mon pays natal, pays où les premiers jours innocents de ma vie se sont écoulés. N'y aurait-il pas une âme qui jetât un mot de consolation ou même un soupir qui puisse franchir ces murs et vienne frapper jusqu'à mon cœur plein d'amertumes ? N'y aurait-il pas un regard qui pût sonder ces murailles, plonger dans mon âme et y lire la vérité ? Non, tel est mon destin ; je dois y obéir sans murmurer. Le soleil ne brille plus pour moi ; les oiseaux de l'air ne chantent plus pour moi ; je n'entends plus le gazouillement du rossignol ; je ne vois plus le coucher ni le lever du soleil ; il n'y a plus de matin pour moi, toujours dans la nuit. Dormir, rêver, soupirer, pleurer, voilà mon existence... Le guichetier est las de mes gémissements, le roi abusé craint mon ombre, le bourreau est avide de mon sang ; on veut me faire mourir ; mes jours sont condamnés et cependant je ne veux pas mourir encore. On veut me faire mourir à toute force. Dans un moment hélas ! je ne vivrai plus, mon cœur ne battra plus pour ceux que j'aime, je ne respirerai plus, je ne gémirai plus, je ne me plaindrai plus de mon sort, je ne verserai plus de pleurs ; mes lèvres cesseront de prononcer le doux nom de ma patrie, de ma bien aimée, de mes parents... mais hélas ! on m'a dit qu'il ne m'en restait plus... Père, mère, frères et sœurs je les ai tous perdus ; il ne me reste que ma Susanne et je dois la perdre dans un instant... Oui, je meurs aujourd'hui, mais au moins si tu étais à côté de moi, ma chère, j'aurais du courage à mourir. O cruelle destinée ! O Susanne, c'est en vain que je t'appelle, tu ne m'entends pas ; je vais mourir loin de toi, mes yeux s'éteindront loin des tiens. Tu ne sais pas que ma dernière heure est arrivée, que mes jours vont finir, tu espères toujours me voir. Vain espoir ! attente inutile ! Ce jour qui m'éclaire est mon dernier jour. Je vois déjà la mort qui allonge ses mains glacées pour arracher mon âme. Elle me sourit, l'impitoyable. O mort cruelle, ne serait-il pas possible de différer mon trépas ?.. Non. O qu'il est cruel, qu'il est malheureux de mourir jeune, mourir surtout quand on n'est pas coupable !.. Épargne moi, ô mort, encore quelque temps, vois, mon cœur est plein, je n'ai pas encore goûté les plaisirs de ce monde. Vingt-cinq années d'existence sont bien peu de chose ; aie pitié de moi, réserve ta tranchante faux pour une autre fois... Mais non, elle ne m'écoute pas ; elle s'avance toujours ; marche donc cruelle, marche, je n'ai plus l'espoir de vivre, marche. Mais que vois-je ! Horreur, ô comble de l'horreur ! Quel est ce vieillard terrible qui s'approche

պահն : Այլ ոչ, ըսածիս մտիկ չընեք, միշտ առաջ կըբայէ. Էկ ուրեմն, Էկ անողորմ դու. ալ յոյս չունիմ ապրելու, Էկ : Բայց ինչ կըտեսնեմ. ճվ արհաւիրք, սոսկալի արհաւիրք. ճվ է ծերունիդ դժնահայեաց որ մերձենայ յիս այդ հրավառ ծովուն վրայ : Տէր իմ Աստուած, կարծես քե անոր ձայնը կըլսեմ. Բոցափայլ աչքերը կըտեսնեմ : Այն զիս կըկոչէ... : Մէկը չկայ որ ինծի օգնութեան հասնի, ճն, մի բողոք զիս, Էկեր օգնեցէք ինծի... հրեշտակ Երկնային, պաշտօնեայ Բարձրեայն, պահապան կենաց իմոց, մի բողոք զիս որ այս ծերունուն ձեռքը մատնուիմ :

Այս ըսելու ատեն մէկէն ձայն մը կըլսուի, բանտին դուռը յանկարձակի կըբացուի եւ մարդ մը ներս կըմտնէ : Խեղճ բանտարկեալը դարձաւ առ այն գոր իւր պաշտպանը կըկարծէր, ու ինքնիքն ըսաւ. Ասիկայն է Աստուծոյ պաշտօնեայն, ասիկայն է կենացս պաշտպանը : Բայց ճրջափ սարսափեցաւ երբոր ձեռքը տապար ունեցող բարձրահասակ մարդ մը տեսաւ. դահիճն էր անիկայ : Անտարբէր ձայնով կանչեց ու ըսաւ. բանտարկեայն. Պատանի դու, պատրաստուէ, աղօթէ, շուտ ըրէ. վայրկեան մը միայն մնաց քեզ : Այս ըսելով դահիճը դուրս կելլէ ու վրայէն դուռը կը փակէ :

Այն, կըկանչէ բանտարկեալը, այն իմ ազատարարս է այս, որ պիտի ազատեմ զիս այս ճիւղաց տեսքէն որ տանջեն զիս. բայց Աստուծոյ պաշտօնեայն չէ, այլ մահուան : Ո՛հ քանի դառնէ մեռանել մարդոյ առանց կենաց քաղցրութեան ճաշակն առնելու : Ո՛վ Տէր... բայց վայրկեաններս սուղ են... վերջի մտածմունքս անոնց նուիրեմ որ Էտեսես կըբողոքում աստ : Ողջն քեզ ուրեմն հայրենիք իմ ցանկալի, տեղի բնակութեան իմոյ, ալ պիտի չըտեսանեմ գրեզ. եւ մեզ մարգացող, որոց վրայ այնչափ անգամ քալեցի, ողջն : Ողջոյն մեզ մայրիք բարձրաբերձ որ հայրենեացս չորս կողմը պատած էր, ալ պիտի չտեսնեմ զմեզ. ալ պիտի չտեսնեմ զմեզ պարտիզիս ծառերը որոց հովանոյն տակը կընստէի յաճախ Շուշանիսընդ ալ պիտի, չլսեմ մեր տերեւոց շրջիւնը որ քաղցրաշունչ հովերով կերբեային. մեր շուքին տակը նստելով ալ պիտի չկարենամ ըսել սիրելոյն իմոյ՝ սիրեմ գրեզ իմ Շուշան : Եւ քեզ, սիրիցեալդ իմ Շաշան, կողակից իմ, ողջն հրաժեշտի. երջանիկ եղիր հեռի յիւնէն. մի լար վրաս, հանդարտ բող զիս գերեզմանական խաւարին մէջ. սովորէ քու ճակատագրիդ հնազանդել սիրով : Յիշէ զիս երբեմն, յիշէ բշտաւ. Արամը որ քու քաղցր անունը յիշելով մեռաւ : Սիրեցեալ Հայրենիք, քեզի համար ապրեցայ, քեզի համար կըմեռնիմ : Վեհ չալատան, մոռցիք քեզի ազատութիւն տուողին մահը. քու բնական մեծամեծութեամբդ իմ դահիճս Արշակայ յանցանացը բողոքիւն շնորհէ. մեղապարտ եմ անոր առջեւ..

Օր պիտի գայ որ սխալմունքը իմանալով անմեղու-

de moi sur cette mer de feu. O ciel! il me semble que j'entends sa voix, que je vois ses yeux qui lancent des éclairs. Oui, il m'appelle à lui... Quelqu'un ne viendra-t-il donc pas à mon secours. Ah! ne me laissez pas, secourez-moi... Ange du ciel, ministre de Dieu, gardien de ma vie, ne me laisse pas tomber entre les mains de ce vieillard.

En ce moment un bruit se fait entendre, la porte de la prison s'ouvre précipitamment, et un homme entre. Le pauvre prisonnier se retourne vers celui qu'il croit son protecteur. Est-ce le ministre de Dieu, se dit-il à lui-même, est-ce le gardien de ma vie! Mais quelle est sa terreur lorsqu'il aperçoit un homme grand, armé d'une hache; c'était le bourreau. « Jeune homme, lui dit-il d'une voix indifférente, préparez-vous, priez vite, vite; vous n'avez plus qu'un instant, qu'une minute. » Cela dit, le bourreau sort et ferme la porte sur lui.

Oui, reprend le prisonnier, c'est mon gardien, puisqu'il va me délivrer de la vue de ces furies qui me torturent; mais ce n'est pas le ministre de Dieu, c'est celui de la mort. Mourir quand on n'a pas encore vécu, c'est bien triste! O mon Dieu!.. mais les moments sont chers. Consacrons mes dernières pensées à ceux que je laisse après moi. Adieu donc, ma chère patrie, lieu qui m'a vu naître, je ne te verrai plus; et vous prairies que j'ai tant de fois traversées, adieu. Adieu forêts superbes qui entourez mon pays, je ne vous verrai plus. Arbres de mon jardin sous l'ombrage desquels je m'asseyais souvent à côté de ma Susanne, je ne vous verrai plus, je n'entendrai plus le chuchotement de vos feuilles que le doux vent faisait trembler; assis sous votre ombrage je ne dirai plus à ma bien-aimée, je t'aime; ma Susanne, et toi, ma chère Susanne, ma femme, adieu, sois heureuse loin de moi, ne me pleure pas, laisse-moi le repos dans la nuit du tombeau, apprend à te conformer à ton destin. Souviens-toi de moi de temps à autre, souviens-toi du pauvre Aram mort en prononçant ton doux nom. Patrie bien-aimée, j'ai vécu pour toi, je meurs pour toi. Noble Arménie, oublie la mort de celui qui t'a rendu la liberté, sois généreuse et pardonne au roi Archag mon bourreau; il me croit coupable...

Un jour viendra où, désabusé, il s'apercevra de

քիւնս պիտի ճանցնայ. եւ քեպետ ուշ պիտի ըլլայ այդ, բայց զոնէ մահուանս վրայ պիտի ցաւի, զոնէ ինքնիրեն պիտի ըսէ. Ամեն բանով ճանդերն այն խեղճ Արամը անմեղ էր. բաւական է այդ ինձ, բաւական հատուցումն ծառայութեանց իմոց :

Այս ըսաւ ջըսաւ, դահիճը ներս մտաւ: Արամ յուսահատութեան ձայն մը արձըկեց. դահիճը մօտեցաւ իրեն եւ ըսաւ. էլիր, ճվ երիտասարդ. ամեն բան պատրաստ է, պիտի մեռնիս: Արամ կըմարի կիյնայ. դահիճը զինքը զիւր կառնու. եւ մինչեւ բանտին դուռը կըտանի: Բանտարկեալին խելքը վրան կուգայ, իւր առաջին շարժումով, առաջին խօսքը կըլլայ. Շնորհք, շնորհք զոջէյ: Ձիք շնորհ, պատուասխանեց դահիճը տխուր ձայնով մը, բազումը ջուգեր: — Խնայէ երիտասարդութեանս կըկանցէ Արամ: — Ես իշխանութիւն չունիմ քեզի կեանք շնորհելու կըկոչէ դահիճը: — Լաւ է ուրեմն, կըսէ քոռառ. Արամը պարտքդ կատարէ: Այն ատեն կառնու. զինքը դահիճը կախադանը կըտանի: Ամենայն ինչ վճարեալ է. անմեղ երիտասարդին արեամբը գետինը պիտի ոռոգուէր, այս էր իր ճակատագիրը: Արամայ գլուխը դէռ ուսերուն վրայ էր. ծունկի վրայ եկաւ, ձեռքերն ու աջքերը առապաւենն քոռառացեղոց դէպ ի երկինք դարձուց, եւ այսպէս գոչեց. « Ո՛վ Տէր Աստուած, Աստուած յաւիտեանական. որովհետեւ զիս քահանայի արժանի չդատեցին, առ քեզ ապաւինիմ, առջեւ ծունր դնելով քու գրութիւնդ կըպաղատիմ: Աստուած իմ, դու յաւ գիտես քե իմ սիրտս անարատ է եւ յանցաւոր չեմ. ինչո՞ւ ուրեմն կըքոռուս զիս որ մեռնիմ: Բայց ոչ, դու ինձի համար մեռար, ինչո՞ւ ես ալ քու վառացող համար չմեռնիմ. կամք քո եղիցին օրհնեալ: » Դահիճը նորէն կուգայ եւ անոր աջքերուն վրայ սեւրող մը կանցընէ: Արամ գլուխը կըծռէ եւ ձեռքերը իրարու կըմօտեցընէ: Դահիճին տապալը կիջնայ, կընցէ եւ քոռառ. Արամայ գլուխը կըքոցընէ: Այ ինձի ուրիշ բան մի հարցընէք, գլուխս դարձուցի այն յուսահատութեան եւ անգրութեան սարսափելի տեսարանը չտեսնելու համար. Երկու վայրկեանէն նորէն դարձայ, բայց ինչ տեսնեմ. աւանդ, Արամայ վառվրտուն աջուրները խաւարեր էին, սիրտը չէր բաբախէր, ալ չէր ապրէր. գլուխը մարմինէն բաժնուած էր, գեղեցիկ աջկունքը կիսաբաց էին, իբր ցուցընելու համար քե ցաւով կըբաժնուի աշխարհէս. շրթունքը չէին շարժեր, երկայն ու սեւաւ մազերուն խոպոպիքը արեանը մէջ կը ողային. ամեն բան փոխուած էր վրան. նման այն հասկերուն մէջի բուսած ծաղկին որ մշակին գերանդեան բերանը իյնալով կըբարշաւի եւ նախկին գեղեցկութիւնը իսկոյն կըկորսընցընէ:

Արամայ մարմինը չարագործաց գերեզմանատուն տարին, հոն բաղեցին գիշեր ատեն առանց եկեղեցական արարողութեան: Շատ տարի ետքը, երբոր

mon innocence; il sera trop tard, mais au moins il regrettera ma mort, au moins il se dira: Eh bien, après tout, il était innocent, ce pauvre Aram; c'est assez pour moi, assez de récompense pour mes travaux.

A peine avait-il fini que le bourreau paraît. Aram pousse un cri de désespoir; le bourreau s'approche de lui. Allons, jeune homme, lui dit-il, tout est fini, il faut mourir. Aram tombe sans connaissance, le bourreau l'emporte dans ses bras jusqu'à la porte. Le prisonnier reprend ses sens; son premier mouvement, sa première parole est de crier: Grâce, grâce. — Pas de grâce, s'écria le bourreau d'une voix sourde, le roi n'en veut pas. — Ayez pitié de ma jeunesse, reprend Aram. — Le pouvoir de te rendre la vie ne m'est pas donné. — Soit, dit le malheureux; bourreau, remplis donc ton devoir. A ces mots, le bourreau l'emmène à la place de l'échafaud. C'en est fait; la terre devait s'arroser du sang du jeune innocent, c'était son destin. Aram a encore la tête sur les épaules. Il tombe à genoux, lève les mains et les yeux vers le ciel, appui des malheureux et « O mon Dieu, s'écrie-t-il, Dieu éternel, puisqu'on me refuse un prêtre, c'est à toi que j'ai recours; à genoux devant toi j'implore ta pitié. Mon Dieu, tu sais bien que mon cœur est pur, que je ne suis point coupable; pourquoi me laisses-tu donc mourir. Mais non, tu as péri pour moi, pourquoi ne périrai-je pas pour ta gloire? bénie soit ta volonté. » Le bourreau revient de nouveau, et passe un bandeau noir sur ses yeux. Aram baisse la tête et joint les deux mains. La hache du bourreau part, siffle et vient frapper la tête du malheureux Aram. Ne me demandez plus rien; j'ai détourné la tête pour ne point voir cette terrible scène de désespoir et de cruauté... Deux minutes après je me retourne, et que vois-je? hélas! Les brillants yeux d'Aram étaient éteints, son cœur ne battait plus, il ne vivait plus. Sa tête était séparée de son corps, ses beaux yeux étaient à demi-fermés comme pour montrer qu'il regrettait la vie, ses lèvres ne remuaient plus, les boucles de ses cheveux noirs surnageaient dans son sang. Son teint coloré avait pâli. Ce n'est plus le même Aram, tout est changé en lui. Pareil à la fleur qui croît parmi les épis, et qui, en tombant sous la faucille du laboureur, se fane et perd aussitôt toute sa fraîcheur.

On transporta son corps dans le cimetière des malfaiteurs, on l'y enterra pendant la nuit sans aucune cérémonie religieuse. Bien des années après lorsqu'on reconnut

անոր անմեղութիւնը իմացուեցաւ, մեծ հանդիսի մարմինը եկեղեցոյ գերեզմանատունը փոխադրեցին, ի յիշատակ նորա տապան մը կանգնեցին եւ վրան այս արձանագրութիւնը դրին, որ հիմայ կիսով չափ անբուժեալ է.

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ԱՐԱՄԱՅ ՈՐ ՄԵՌԱՒ Ի ՊԱՇՏԵՒ Զ ՀԱՅՐԵՆԻՍ.

Այ չես ապրիր դու, այ հեգ Արամ, մեռար դու, մարմինդ հողի տակ ծածկեալ, փոշի դարձար: Այն դարձար փոշի, բայց յիշատակդ հայրենակցաց սրտին մէջ անջինջ պիտի մնայ: Եւ դուք, հմ վսեմախոհ ոգիք, որ կաշխատիք այժմ ձեր ազգը լուսաւորելու՝ Արամայ յիշատակը ձեր մտքին մէջ անջինջ տպաւորուի, անոր օրինակովը քաջաբերութեք: Տանջանք եւ գերութիւնք այս դարուս բաները չեն. բայց նախանձը ձեր ետեւէն շուրի պէս կը բալէ. նայեցէք որ անոր յարձակմանը դիմ դնէք. ձեր պաշտօնին ազնուութիւնը զմեզ գորացընէ ձեր աշխատութեան մէջ: Հագարաւոր մարդիկ յոյսերնին ձեր վրայ դրած են, քանի մը անձանց անձնասէր ատելութիւնը ձեր փոքր չըլլայ: Հալածանքը առաքինութեան փորձաքարն է: Ձեր աշխատանքները պիտի վարձատրուին, երբ ոչ այժմ բայց անշուշտ ձեր մահուընէն վերջը: Արամայ արձանագրութեան նման արձանագրութիւններ պիտի ունենար...:

Իսկ դուք, հմ մարդիկ, անգուք եւ անկրաւ դատաւորք, մինչեւ ցէրք ապաշնորհ պիտի գտնուիք անոնց որ ձեր հայրենիքը, ձեր եղբարքը երջանկացընելու կաշխատին...:

Ո՛վ հայրենատեացք եւ անձնասէրք, միմչեւ ցէրք պիտի նախանձիք այն անձնուրաց մարդկանց վրայ որ կեանքերնին ձեր հայրենեաց յառաջադիմութեանն ու պայծառութեանը զոհած են. մինչեւ ցէրք պիտի նախանձիք այն համարման գոր իրենց առաքինութեանն ու անխոնջ աշխատանքը ստացած են:

Երբ կըսիրէք ձեր ազգը, ձեր եղբարքը, ինչպէս, որ կըսէք, ինչո՞ւ համար անոնց ձեռք տալ ուզողներուն առջեւ արգելքներ հանելով չէք բողոք որ մտքերնին դրածն ի գլուխ տանին ազատութեն յօգուտ հասարակաց: Յիշեցէք որ այսպիսի ներքին երկպառակութիւններն են որ խեղճ ազգերնիս այս բռնաւորութեան հասուցեր են. մեկզմեկ ջրաշէտովն են որ այնչափ օգտակար մեռնարկութիւններ սկսելու ապարդիւն կործանէր են: Մինչեւ ցէրք, տարաբնիտ աշխարհ Հայոց, մինչեւ ցէրք անարժան որդիք յառաջադիմութեան քո խոջընդոտներ յարուցանելով խեղճութեանդ պատճառ պիտի ըլլան ազդեցութեան.....

ՍՏԵՓԱՆ ՊԱՆՍՍՆԵԱՆ

Աշակ. հայկազնեան ազգային Ուսումնարանին Փարիզու:

son innocence, on le transporta avec une grande pompe dans le cimetière de l'église; on y éleva un monument à sa mémoire et on y mit cette épitaphe maintenant à demi effacée :

CI-GIT ARAM, MORT POUR AVOIR SERVI SA PATRIE.

Tu n'es plus, pauvre Aram, tu es mort, ton corps est caché sous la terre, tu n'es plus que poussière. Oui, mais ton souvenir demeurera gravé dans le cœur de tes compatriotes. Et vous, ô âmes nobles, qui maintenant travaillez pour éclairer votre nation, que la mémoire d'Aram soit toujours présente à votre esprit, encouragez-vous par son exemple. Les tortures, les captivités ne sont plus de notre siècle, mais la jalousie vous poursuit dans l'ombre; sachez vous élever au-dessus de ses attaques, que la noblesse de votre mission vous soutienne dans vos travaux. Des millions d'hommes espèrent en vous, qu'importe la haine de quelques-uns. La persécution est la pierre de touche de la vertu. Vos travaux seront récompensés, sinon maintenant, à coup sûr après votre mort. Vous aurez une épitaphe pareille à celle d'Aram.

Quant à vous, ô hommes, juges cruels et injustes, jusques à quand serez-vous ingrats envers ceux qui cherchent le bonheur de votre patrie, de vos frères?..

Égoïstes, fléaux de votre pays, jusques à quand votre jalousie atteindra-t-elle ces hommes d'abnégation dont toute l'existence est dévouée à l'avancement de votre patrie? Jusques à quand leur envierez-vous l'influence et la considération qu'ils doivent à leurs vertus et à leurs travaux incessants?

Si vous aimez votre nation, vos frères, comme vous le dites, pourquoi combattre ceux qui les aident à accomplir la tâche qu'ils ont entreprise pour le bien public? Souvenez-vous que ce sont ces dissensions intestines qui ont placé notre nation dans un aussi déplorable état. C'est cette haine mutuelle des uns envers les autres qui a empêché nos concitoyens de mener à bon terme tant d'entreprises inachevées. Jusques à quand, ô infortunée Arménie, tes fils indignes seront-ils un obstacle à ton bonheur en s'opposant à tout progrès.....

ÉTIENNE BALASSAN

Élève de l'École arménienne nationale de Paris.

ԱՌ ՔՈՅՐՆ ԻՄ ՍԻՐԵՅԵԱԼ Ա. Հ. ՎԱՐԴՈՒՀԻ.

Չըբնաղ քան յանուան արդեամբ Վարդունի
Դու յերկնից տըւար ծընունդ յաշխարհի .

Ո՞ր քեզ վայելուչ գեղ զըւարք յերկրե
Քում ճոխ պատկերին ի կըշիւ. իշխե :

Երկնից ոչ այնպէս ի բոյս աստեղաց
Նագէ տիրունին ճեմ ի յուսապանծ,
Որպիսի սիրուն յօրիորդաց պար
Դու գեղածիծաղ փայլես յուսափառ :

Վարդամատն առ քեւ արշայուսոյն ծիր
Քընքուշ քում տեսեան պատկեր է պատիր .
Յաջացդ ի նըշոյ աղու փայլ ակունք
Կըրկին գերդ շողան պայծառ արեգունք :

Ո՞ր այն կարմրերփեան վարդ վառեալ գոհար
Այտիցդ ամօթեած էլանէ պայքար .

Ո՞ր շուշան սպիտակ կաթնաբուխն ի բոյր
Լանջացդ ի պայծառ չըշիկնի մաքուր :

Այգուն ոչ այնպէս ի շաղ մարգարիտ
Համառապրամ շողայ յասմիկ եւ յակիւնք ,

Քան շնորհաց ամբիծ զըգուեալ դու ի գիրկ
Շողշողես փափկիկ, Կուսան գեղեցիկ :

Ձիւնաբոյր գույամբդ ոսկեփայլ փարեալ
Քեւ փունջ փունջ վարսից դեղման հիւսք ի ծալ,
Քաղցրալուր ի սոյլ սառառնէ մինչ սիր
Հոյ ի հոյ խարտեալ խայտան խոպոպիր :

Թե դեմք ի ժըպիտ պարգես սիրալիր
Աչք ամեն յաւար քեզ կան ի յակճիւ .
Սիրտք ամեն առ քեզ՝ երբ նըռան կամարք
Երկքերքի շարժես շըբքանց մանիշակ :

Ո՞ր այն տարփելի արփաւոյն արդեօք հիւ
Երջանիկ քո գեջս էտես առ երկիր .
Նըշոյ որ բըբացդ եշ նախկին յողշոյն
Բիւրուց գոյր ընտրեալ յաստեղաց ողջոյն :

Քում գիրկ պատկերին յակնախըտիդ գեղ
Մեր միտք ի գարմանս, Ձուարքունք պակեան վեհ .
Ըգբեն ցարդ յերկբայս ծըփելով յերկմիտ,
Մեր քե նոցին պար քեւ պարծի ճշգրիտ :

Տ Ի Ս Ա Ր Ա Ն Ք Ե Ի Ր Ո Պ Ա Յ

ԱՊԱՐԱՆՔ ՔԱՂԱՔԻՆ Ի ՓԱՐԻՉ.

Ապարանք քաղաքի կամ օթել ՏԸ ՎԻԼ ըսուած
պալատը Փարիզու այն հռչակաւոր շէնքն է, որ
ամեն ատեն քե հասարակաց ուրախութեանց ու
հանդէսներու եւ քե քաղաքական յեղափոխու-
թեանց կեդրոն ու հանդիսարան եղած է. հոն կա-
տարուած են ու կըկատարուին աշխարհիս ամե-
նէն փառաւոր ու բազմածախ հանդէսները. ան-
կեց հրատարակուած են միշտ Գաղղիոյ հին տե-
րութեանց կործանումն ու նորերուն հետգնետե
կանգնումը, եւ անոր առջեւ գլխատուած են
բազմաթիւ ջարագործներ ու նաեւ անմեղ ան-
ձինք :

Այս շէնքին հիմնարկութեան առաջին քարը
ձգեց 1553ին յուլիսի 15ին վաճառականաց
տեսուչը Պետրոս Նիել : Հազիւ գեանեն քիչ մը
բարձրացեր էր, 1549ին Հենրիկոս Բ քաղաւորը
Դոմինիկոս Պոքքատորոյ կամ Քորբոնէ ըսուած

ճարտարապետին յորդորանօքը սկսուած գորացի
ձեւը փոխեց, ու անոր յանձնեց որ նոր ոճով
առաջ տանի շէնքը, որ 1605ին Հենրիկոս չոր-
րորդին քաղաւորութեան ժամանակը լմնցաւ :

Ինչպէս որ հիմնարկութենէն ալ կերեալ, այս
շէնքը վաճառականաց տեսուչներուն ժողովա-
րան ըլլալու համար սկսեր էր. բայց լմնցաւ
ջլմնցաւ՝ վախճանը փոխուեցաւ ու Փարիզու
քաղաքապետին (prefet de la Seine) բնակարան,
եւ քաղաքական հանդէսներու եւ խրախճանական
հացկերոյքներու տեղ եղաւ : Որովհետեւ սրահները
բաւական ընդարձակ չէին, ամեն անգամ որ մեծ
հանդէս մը կըլլար, հարկ էր շատ ծախքով առ
ժամանակեալ կտորներ աւելցընել քովն ու հան-
դէսէն ետքը փլցընել. ասանկով Նափոյեոնի կայ-
սերութեան հանդէսներէն մինչեւ Լուի-Ֆիլիփ
քաղաւորին որդւոյն Օուլեանի դքսին հարսանիքը

ուր ու կես միլիոն ֆրանքեն աւելի գնացեր է այս ցուցակին համեմատ.

Օձման Նափոյեոնի. 1,745,646 ֆր.

Հարսանեաց նորին ընդ Մա-

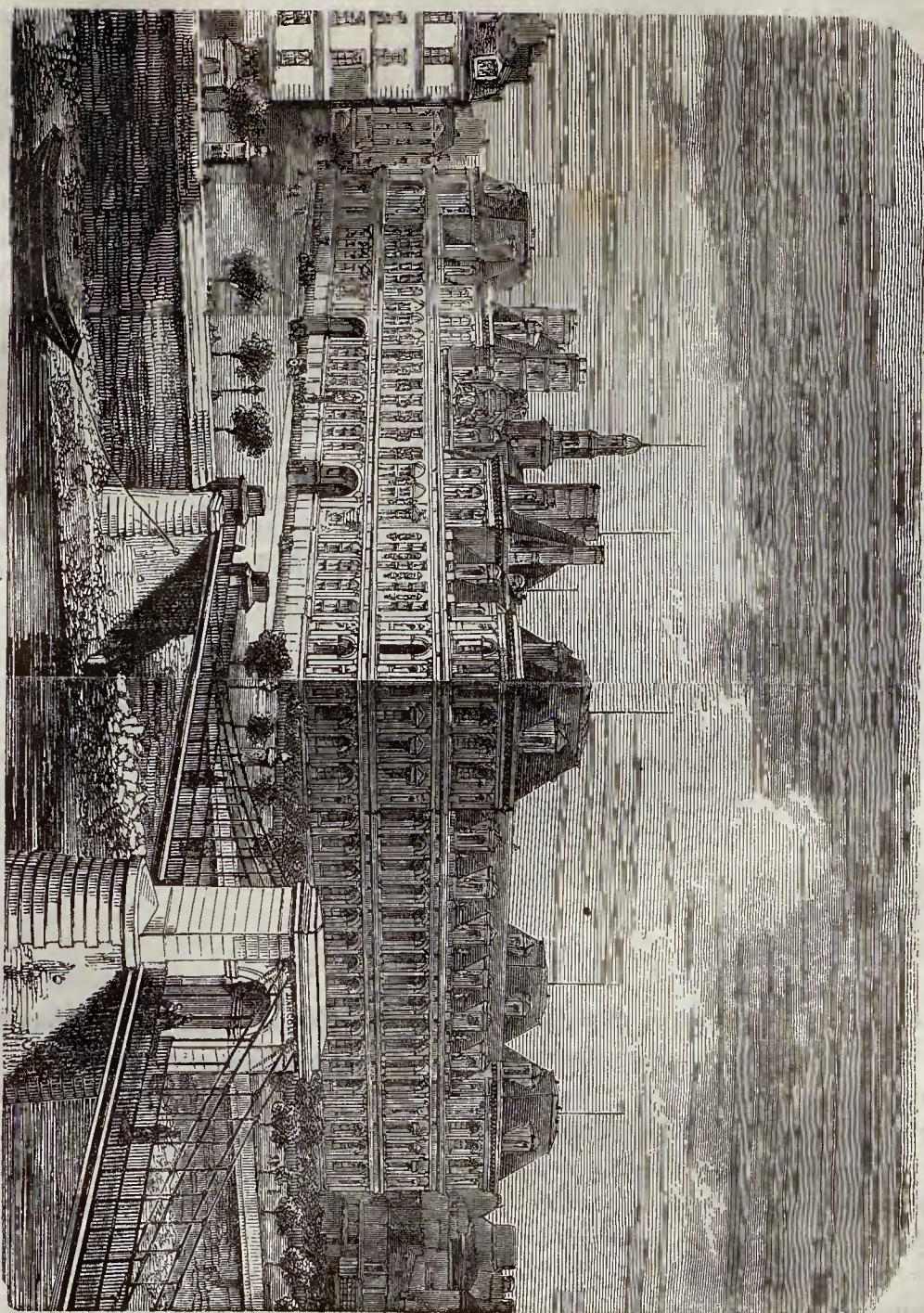
Օձման Կարոյոսի տասնե-

րորդի. 1,164,000 ֆր.

Հարսանեաց Օռլեանի դքսին. 878,613 »

Համագումար. 8,527,191 ֆր.

Օրիւնք իմի մտ կ'ըն

րիամու Լուիգայ. 2,670,932 ֆր.

Մննդեան քաղաւորին Հռովմայ. 600,000 »

Մկրտուրեան Պուրտոյի դքսին. 668,000 »

Եւ որովհետեւ հանդեսներուն այս ստակը քաղաքը կը վճարէր, Փարիզու քաղաքական խորհուրդը (conseil municipal) 1836ին մտածեց որ ամեն անգամ այսպիսի աւելորդ ծախքերը քաղաքին

վրայ չծանրացրնելու համար, քաղաքը մեկ անգամով 6,959,818 ֆր. տայ, անով պալատին չորս կողմի տները գնուին ու երկու կողմը մեկ մեկ բեւեր երկնցուին : Յաջորդ տարին շենքը սկսաւ, 1841ին լմնցաւ, եւ 15 միլիոն ֆրանքէն աւելի գնաց :

Բայց ամեն սրահներն ու մեծ դահլիճները բոլորովին նկարուած ու զարդարուած չեին. այն ալ Հասարակապետութիւնը 1849ին սկսաւ, ու 1853ին աւարտեց :

Պալատին դրսի տեսքին նայողը չկրնար ներսի փառաւորութիւնը հասկընալ. կան կարասիքն ալ այնպէս շքեղ, ոսկեհուն ու մեծագին են որ կայսերական պալատիներն անգամ անոնց չեն հասնիր : Շքեղագարդ դահլիճներն ու սրահներն են դահլիճ Գահոյից (salle du trône), Կամարակապ դահլիճ (salle aux arcades), դահլիճ Կայսեր (salle de l'Empereur), Դեղին, Կապոյտ եւ Զոդիակոսի սրահները (les salons jaune, bleu et du zodiaque), մեծ Հանդիսարանը (la grande galerie des fêtes), Արուեստից երկու սրահները (salons des arts), Կարիատեանց դահլիճը (la salle des Cariatides), սրահ Խաղաղութեան (salon de la paix), եւ վաճառակա-

նաց Տեսուչներուն երկու սրահները (les salons des prevôts).

Գահոյից դահլիճին մեջ կրկատարուն պաշտօնական հացկերոյքները. շատ անգամ մինչեւ երկու հարիւրի կրհասնի հրաւիրելոց քիւր, եւ տասուերկու մեծամեծ հարիւրաստեղն ջահեր լուսապայծառ կըզարդարեն բազմաձախ ու բազմախորտիկ սեղանները :

Որոնք որ Եւրոպայի արքունիքը տրուած երեկոյեան շքեղ պարահանդէսներու ներկայ գտնուեր ու Փարիզու Օթէյ տը Վիլլինը տեսեր են, կըվկայեն որ ասորը ամենէն մեծահանդէսն ու գերազանցն է, եւ մինչեւ որ մեկը աջքովը ջտեսնէ չկրնար հասկընալ կըսեն : Այնպիսի հանդէսներու ատեն հոն եղողը ինքզինքը լուսոյ ու ջրոյ հեղեղներու մեջ կըգտնէ, յորս չորս հազարէն աւելի անձինք ալիքներու պէս վեր վար կըծփան :

Այս պարահանդէսները ամեն ձմեռ երկու երեք անգամ կրկատարուն. բայց երբոր քաղաւոր մի կամ արքայազն իշխան մը գայ, ի պատիւ նորա ուրիշ որ եւ իցէ եղանակին ալ կըլլայ, ինչպէս որ ամսոյս Յին Վսեմափառ Կոստանդին Մեծ Դքսին համար եղաւ :

ԿԵՆՅԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ՁՈՒՐ.

(Շարայարութիւն. Տես, էջ 68. 91.)

Հիմա կըմնայ ցուցնել քէ ջուրն ինչո՞վ բաղադրուած է, ո՞րք են անոր բաղադրիչ մասունքը, եւ ինչ յատկութիւններ ունին :

Երկու օդանման մարմիններ կամ կազեր կան՝ զոր քաջ ճանաչեն բնալոյծք, եւ բթուածին (oxygène) ու ջրածին (hydrogène) կանուանեն. այս երկու կազերէ ձեւացած է մեր խմած ու տեսած ջուրը :

Օդոյն վրայ խօսած ժամանակնիս երկայն կըխօսինքնաեքբուածնին գլխաւոր յատկութեանցը վրայ. հոս ջրածինն վրայ գիտնալու բաները միայն ըսենք : Կազերէն շատերուն պէս ջրածինն ալ անգոյն, անտեսանելի օդ մի է, եւ զուտ անխառն եղած ատենը ոչ համ ունի եւ ոչ հոտ. բայց սովորական կերպով շինուածը միշտ մեջը անմաքոր

օտար նիւթեր կունենայ, եւ անով է որ անախորժ կըհոտի : Ո՞վ որ լուսաւորութեան կազի ճաքած խողովակի մը հանդիպեր է՝ գիտէ այս հոտին որչափ անախորժ ըլլալը :

Նիւթական գոյացութեանց մեջ ամենէն քերելը ջրածինն է ըսինք. ասիկայ մեր ծծած օդէն տասնընորս անգամ աւելի քեթեւ է. այս պատճառաւ է որ անով կըլցընեն օդապարիկ գունտերը, եւ օդէն շատ աւելի քեթեւ ըլլալով՝ օդապարիկն անոր մեջ կըբարձրանայ կըբոջի :

Բնութեան մեջ եղած ամենէն աւելի դիւրաւառ մարմիններէն մեկն է ջրածինը. տո՞գոյն, կապոյտ ու աղօտ է բոցը, եւ ջերմութիւնը խիստ սաստիկ :

Թէ որ հաստկեկ ապակիէ ամանի մը մեջ

բթուածին ու ջրածին կազերու բաղադրութիւն մը մտցընենք, բերանը ամուր գոցենք, ու մէջը ելեկտրական կայծ մը հաղորդենք՝ մէկէն ջրածինը կը բռնակի ու կը ճայքի, այսինքն սաստիկ ձայն կը հանէ : Ամանը գոյորշեք կը լեցուի ու կը տաքնայ . բայց վրան շատ ջանցնիր՝ կը պաղի, ներսի կողերը խոնաւութիւն կը պատէ, ու ջուրը վերէն վար կը կաթի : Ամանին մէջ քիչ մը կազ տակաւին կը մնայ, եւ փորձով իմացուած է որ բթուածին ու ջրածին բաղադրութիւն ըլլալու տեղ՝ զուտ անոնցմէ մէկն է միայն . եւ այս երկուքէն որն ըլլալը՝ իրենց ամանին մէջ՝ ճայթէն առաջ ունեցած բաղադրութեան չափէն կ'իմացուի :

Այս փորձիս համար շատ գործիքներ հնարուած են . մէք հետագան դնենք :

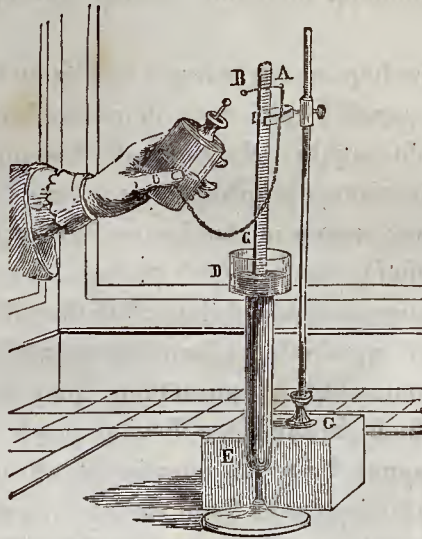
Գլանաձեւ (DE) ամանը՝ որոյ բերանը աւելի լայն է քան քէ տակը, սնդիկով լեցուն է . հաստկեկ ապակիէ (BC) աստիճանեայ խողովակը որոյ տրամագիծն է 254 հազարամեքը եւ (B) ծայրը գոց է, նոյնպէս սնդիկով լեցընելէն յետոյ՝ բերանը ափով գոցելու՝ (DE) ամանին մէջ ընկղմելու է : (BC) խողովակին մէջէն սնդիկը դուրս չելլեր, որովհետեւ (DE) ամանին սնդիկին վրայ մթնոլորտը ճնշելով ջրողուր որ անիկայ դուրս ելլէ : (BC) խողովակին մէջ ուզածնուս չափ բթուածին ու ջրածին կը մտցընենք ուրիշ խողովակով մը ամանին սնդիկին մէջէն անոր մէջը անցընելով : Կազերը սնդիկին մէջէն օդի պղպշակի պէս կը կտրվի վեր կ'ելլեն, ու (BC) խողովակին սնդիկին մէկ մասը վար հրելով վրան կը կենան :

BC խողովակին վերերը դիմացէ դիմաց երկու փոքրիկ ծակեր ջինելու եւ մէջերէն մէկ մէկ փշարինի քել անցընելու է՝ երկու ծայրերին մէկ մէկ գնդիկով, անանկ որ ներսի գնդիկներն ալ դիմացէ դիմաց պիտի գան՝ առանց իրարու դայջելու : Թէ որ (BC) խողովակին (A) գնդիկը մետաղէ շղթայով մը ելեկտրականութեամբ լեցուած է կէտեան անօրին հաղորդենք՝ դրսի դին զայն դպցընելով, եւ այն դրիւք անօրին բերնի գնդիկը խողովակին (B) գնդիկին դպցընենք, ելեկտրական կայծը ներսի երկու գնդիկներուն մէջ կ'անցնի ու խողովակին ջրածինը կը բռնակցընէ :

Այս տեսակ փորձերու մէջ BC խողովակին պէս սկետք է կազերուն զծած չափը աստիճաններով իմացընել . բայց աւելի լաւ կը հասկըցուի՝ քէ որ չափերը կշիռքի վրայ առնուին :

Համարինք նախ քէ (BC) խողովակին մէջ 1 կրամ

ջրածին եւ 12 կրամ բթուածին ըլլայ : Ելեկտրական կայծին հաղորդուելէն յետոյ, երբոր ջրածինը բռնակի ու (BC) խողովակը պաղի, վերի ըսածներնուս համեմատ՝ նոյն խողովակին մէջ ջուր ու կազ պիտի գտնենք : Յէտ այս ջուրը ճիշդ կշռենք, կը գտնենք 9 կրամ, եւ 4 կրամ կազ . եւ քէ որ այս 4 կրամ կազը քննենք, կը տեսնենք որ զուտ բթուածին է, որ ինքն իրեն չբռնակիր .

բայց քէ որ մէջը կ'իսավառ ծծմբառ (alumette) մը խոթենք, մէկէն կը բռնակի ու պայծառ բոցով կը վառի :

Ասկից կը տեսնուի որ (BC) խողովակին մէջ ճայթէն առաջ 1 կրամ ջրածինով ու 12 կրամ բթուածինով եղած բաղադրութեան ջրածինն ամբողջ կրամը 12 կրամ բթուածինն 8 կրամին հետ միացեր է 9 կրամ ջուր կազմելու համար, եւ բթուածինն միւս 4 կրամները անայլապակ մնացած են (BC) խողովակին մէջ :

Հսեղ է քէ երբոր համեմատաբար 1 կրամ ջրածին կազը 8 կրամ բթուածին կազին հետ միանան՝ ջուր կը շինեն :

Թէ որ խողովակին մէջ մտցընենք 2 կրամ ջրածին եւ 8 կրամ բթուածին, ճայթմանէն կ'ելլէ 9 կրամ ջուր, միայն քէ մնացած կազը բթուածինն տեղ 1 կրամ ջրածին կը լցայ . ըսել է քէ երկու կրամ ջրածինն մէկը 8 կրամ բթուածինն հետ կը միանայ՝ 9 կրամ ջուր կազմելու համար, եւ միւս մէկ կրամը անխառն ու անայլապակ կը մնայ :

Թէ որ (BC) խողովակին մէջ մտցընենք 1 կրամ ջրածին եւ 8 բթուածին, ճայթմամբ ամբողջ 9 կրամ կազերը 9 կրամ ջուր կը լցային, ու խողովակին մէջ ամենեւին կազ չէր մնար :

Ահա այսպես բոլոր այս ըսածներես կրհետելի որ ջուրը երկու կազերէ այսինքն բթուածինէ ու ջրածինէ շինուած հեղուկ մի է, եւ անոնց բաղադրութեան համեմատութիւնն է 8 առ 1, այսինքն միշտ 8 մաս բթուածին եւ 1 մաս ջրածին :

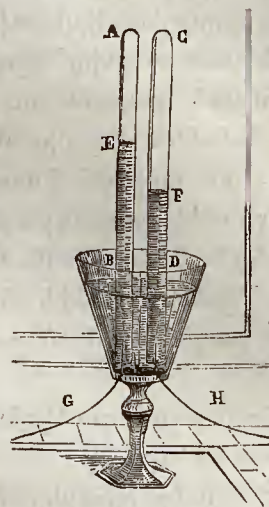
Հիմա որ ջուր շինելուն կերպը գիտենք՝ իր երկու կազմից մասունքը պատշաճ համեմատութեամբ իրարու խառնելով, տեսնենք քէ ջրէն իր կազմից կազերը գատելու համար ինչ պէտք է ընել :

Ասոր համար ալ այլ եւ այլ կերպեր կան . բայց ամենէն պարզն է ջրին վրայ վոլթայեան զօրաւոր հասանք մը ազդել : Վոլթայեան մարտկոցի մը (batterie voltaïque) բեւեռները այլ եւ այլ մարմնոյ հետ տեսակ արար ու մասնաւոր ձգողութիւններ ունին, ոմանց հետ դրական բեւեռը, ուրիշներու հետ ալ բացասական բեւեռը : Այն մարմնոց մէջ՝ որոց հետ դրական բեւեռը ձգողութիւն ունի՝ ամենէն սաստիկն է բթուածինը . իսկ ջրածինը բացասական բեւեռին հետ մեծ ձգողութիւն ունի : Ասկից յայտնի է որ եթէ վոլթայեան սինակի մը երկու բեւեռները ջրին վրայ ազդենք, պէտք է որ ջուրը քակտի այսինքն իր կազմից երկու մասունքը իրարմէ գատուին, ջրածինը բացասական բեւեռը երթայ, եւ բթուածինը դրական բեւեռը, ինչպէս որ իրօք ալ կըլլայ :

Ասոր փորձն ընելու համար շատ գործիքներ հնարուած են . ամենէն պարզն է վարը դրածնիս :

Գինիի խոշորկեկ գաւաթի մը տակը երկու փոքրիկ ծակեր բացուած են . (G) եւ (H) քելերուն ծայրերը անոնց մէջ անցուցած որ քովէ քով գաւաթին մէջէն 2 կամ 4 հարիւրամեքր վեր բարձրացած ու ծակին մէջ մածուծով (մաճուն) հաստատուած : Գաւաթը ջրով լեցընելու է, եւ որպէս զի ելեկտրականութիւնը աւելի շուտով հաղորդէ՝ մէջը քանի մը կաթիլ ծծմբային բթու խառնելու է . երկու աստիճանաւոր (AB) եւ (CD) խողովակներ որոց իւրաքանչիւրին ներքին տրամագիծը կամ լայնութիւնն է իբր 12 հազարամեքր,

ու տակերնին ափով գոցելով՝ գաւաթին մէջի իւրաքանչիւր քելին վրայ անցընելու է . եւ որովհետեւ գաւաթին պէս բթուախառն ջրով լեցընելու

հետեւ ինչպէս որ վերը տեսանք, մթնոլորտը գաւաթին մէջ ջուրը կըճնշէ, խողովակներուն ջրերը դուրս չեն ելլեր :

Այսպէս պատրաստելէն ետքը երբոր գաւաթին քելերէն մէկը վոլթայեան մարտկոցին դրական բեւեռին հետ, միւսն ալ բացասական բեւեռին հետ հաղորդենք, մէկէն ջուրը կըքակտի ի բթուածին եւ ի ջրածին, որ խողովակներուն մէջ պղզալի պէս վեր կ'ելլեն ու ջուրը վար կըմղեն . բացասական քելին խողովակը ջրածին կազով կըլցցուի, ու մէջի ջուրը վերէն մինչեւ գաւաթի ջրին երեսին հաւասար կըպարպուի . դրական քելին խողովակն ալ մինչեւ կեսը բթուածին կազով կըլցցուի :

Եւ որովհետեւ խողովակները նոյն մեծութիւն ունենին, եւ երկուքն ալ նոյնպէս մինչեւ վեր ջրով լցուած էին, ելած կազերուն տարածը (volume) կըհամեմատի 2 առ 1, այսինքն ջրածինը բթուածինէն 2 անգամ աւելի է, եւ տարածներն որչափ ալ մեծ ըլլան այս համեմատութիւնը միշտ անփոփոխ է :

ԱՆԵՐԿԵՆԱՆՈՒԹԻՒՆ.

Դիցուին ձախ ձեռքը բռնած է առատութեան եղջիւրը, եւ աջ ձեռքը ջահ մը գոր պատերագմական գործիքներն այրելու կըգործածէ : Գլուխը

շիտակ բռնած, դէմքը հանդարտ, վստահութեամբ մը հեռուն կընայի : Այդ այս այն երջանիկ աստուածութիւնն է որուն անունը կընշանակէ

առանց վախի ու կասկածի. իրմէ կրքոյն խա-
ղաղութիւն, հարստութիւն, գրութիւն ու առա-

ոջ իրմէ համ կառնու. վախէն սարսափած,
հեզաշունչ գեփիւնին մեղմիկ ձայնը իրեն գոռում

Անեղեւանութիւն.

տաճեռնութիւն, այսինքն ինչ որ քաղցր ու գեղե-
ցիկ է : Առանց անոր մարդս ոչ ուրիշներէն եւ

գոչում կուգայ, բերել մէկ ամալի կտորը՝ անուշի
ուրուական. եւ այսպիսի անհանգստութեամբ նախ

խենդութիւն վրան կուգայ, ետքն ալ կատաղութիւն : Ամեն մէկ շարժումաժքի մէջ վախնալու բան մը տեսնելով, աննշան ձայնը սպառնալիքի տեղ առնելով՝ կեանքն իրեն անտանելի բեռ կը դառնայ եւ կը փափաքի որ լուռ դադարի : Գիտեն անշուշտ ոմանք այն անապատին մէջ թափառական պտըտող հայրասպանին դիպումաժը, որ ճամբուն վրայ գտած բոլոր բոջնոց բոյները կը քարկոծէր, վասն զի կը լսէր անոնց ձայնը որ իրենց հօրը անունը կուտային : Նեղութեան ու տառապանաց ժամանակը մեզմէ ով չլսեց դրսուանց հոգւոյն տրտունջը, չիմացաւ որ իր վախը դարձաւ բարկութիւն փոխուեցաւ : Անընդհատ տառապանքներով նեղացած, ու անդադար մէկ հոգէն մեկալը իյնալովը անտանելի արքնութեան մը մէջ մաշելով, մարդս այն անհանգստութեանը պատճառ եղողին դէմ կը դառնանայ կը զայրանայ, անպատճառ կուգէ անոր ձեռքէն ազատիլ, սիրտը կը հա ցընէ, բոլոր ունեցած յոյսերը կանխձանէ, եւ Հերովդեսին ըրածը կը լսէ, որ իր քունը կտրող տղէ մը ազատելու համար բոլոր նոր ծնած տղայքը բրէ անցուց :

Ո՛հ, եթէ գիտնային մարդիկ թէ գիրենք տակնու վրայ ընող խռովութիւններն որչափ ուրախութիւննին ու առաքինութիւննին ձեռքերնէն կը յափշտակեն կը տանին. եթէ իրենց անպտուղ ատելութենէն ետ կենալով, մտքով ու սրտով միաբանէին Աստուծոյ պարգեւները վայելելու. եթէ ուզէին համբել թէ փառասիրութեամբ որչափ փափաքած բաներնէն զրկուած են, նախանձով որչափ չարչարանքներ քաշեր, եւ բարկութեամբ որչափ խղճի խայթեր ունեցեր են, տարակոյս չկայ որ այսպիսի խռովայոյց կենաց ալեկոծութենէն ձանձրացած՝ զոր ոմանք գործունեութեան հետ կը շփոթեն, ամենքը կը միաբանէին անցեալին աւերակացը վրայ բազմաբեղուն ու անդորրաւետ հանգստութեան մեծայաղը նշանը կանգնելու, եւ իրարու ձեռքէն բռնելով՝ աներկեւանութեան վաղեմի երգը կերգէին միաբերան :

« Ո՛ր ազնիւ դիցունի, բող վեմը, երկաթն ու պղինձը քու պատկերդ յաւիտեան մեր մէջը դրողմեն. քանի որ գրեզ տեսնենք՝ սիրով լեցունք, ինչպէս որ Գորգովնայքը տեսնողներն ահու դողով կը սարսափէին :

« Աներկեւանութիւն, քեզմով դաշտերն հասկաբուռ ոսկեգոյն հունձքով կը լեցունին, քաղաքները կը մեծնան կը նդարձակուին, նաւերն ալեաց վրայէն ծովային բոջնոց պէս իրենց հողմուռոյց

ու շոգեշարժ բեւերովն կը բռնէին կանցնին : Գուեաւեղ կուգան հանդեսք, պարք եւ պարերգութիւնք, երգք եւ խնջոյք :

« Դուն դեռահասակ հարսն ու փեսան տաճարը կը տանիս, դուն իրենցմէ ծնանելու տղոց համար որոցներ կը իլուես, դուն այն մխիթարիչ աստղն ես, որ արեւուն մեր անտառաց բփերը ծաղկեցունելուն պէս մեր հոգին կը ծաղկեցունես :

« Ո՛վ Աներկեւանութիւն, քաղցրահայեաց դեմքդ առ մեզ դարձուր, եւ առատութեան եղջիւրիդ գանձերը քու չորս կողմդ սփռէ : Տես, բոլոր մարդկային ազգը բեւերը տարածած գրեզ պաշտպան եւ խնամակալ կը խնդրէ. երկընցուր տուր անոր քու աշդ, ով մեծդ դիցունի, որպէս զի երկնի ու երկրի միաբանութիւնը հաստատ պահուի :

« Ահա լեռները ցուլերու բառաջէն կը բնուան, հովիւներու հացի ծառէ շինած փողերուն ու սրինգներուն ձայնը պարտիզպաններու երգերուն հետ կը խառնուին. տղայք անտառներու եզերքը բոջնոց դարան կը լսեն, եւ մանկահասակ աղջկունք հովտին մէջ ուրախ գուարք կը պտըտին, եւ իրենց պաշտպան ու պահապան երջանկութիւննին միայն ունին հետերնին :

« Ո՛վ Աներկեւանութիւն, իշխե՛ այսուհետեւ մեր երկրին վրայ. բոլոր անցած տեղերդ հաշտութիւն, խաղաղութիւն, սէր, եղբայրսիրութիւն ու միաբանութիւն հաստատէ : Այ պատերազմական փողին աղիտաբեր ձայնը մեր կանայքն ու մեր մայրերը յանկարծ չարքեցընէ, եւ մեր զաւակաց դիւրագայք ստուրներն առաջին անգամ հրապարակներու մէջ քայլելու ատեննին խողխողեալ քաղաքացւոց արեանը մէջ կոխելով չսահին : »

Թարգմանեաց ի գաղղիականէ

ՅԱԿՈԲ Ս. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

Աշակերտ հայկազնեան ազգային Ուսումնարանին
Փարիզու :

ՊԱՆԳՈՒԽՏ.

Թափառական կը պտըտէր երկրիս վրայ : Աստուած առաջնորդ ըլլայ խեղճ պանդխտին :

Ժողովրդոց մէջէն անցայ. անոնք ինծի նայեցան, ես ալ անոնց նայեցայ. սակայն գիրար չճանցանք : Պանդուխտն ամեն տեղ մինակ է : Երբօր իրիկուան դէմ հովտի մը մէջ խրճիթէ մը մուխ կեցէր, կըսէի ինքնիրենս. Երանի այն մարդուն որ իրիկունը տուն կըրթայ, եւ իւր

ազգականաց հետ վառարանին քով կընստի կր-
հանգչի : Պանդուխտն ամեն տեղ մինակ է :

Ո՛ր կերթան այն փոքորիկէ քշուած ամպերն .
փոքորիկը այն ամպերուն պէս զիս ալ կըքշէ .
եւ ո՛վ գիտէ ուր : Պանդուխտն ամեն տեղ մինակ
է :

Գեղեցիկ են այս ծառերս, գեղեցիկ են այս
ծաղկըներս . բայց ասոնք իմ երկրիս ծաղկըներն
ու ծառերը չեն . ասոնք ինծի համար անբարբառ
անյեզու են : Պանդուխտն ամեն տեղ մինակ է :

Քաղցրաձայն են այս երգերը . բայց անոնց
ազգած տխրութիւնն ու զուարճութիւնը իմ տխրու-
թիւնս ու զուարճութիւնս չէ : Պանդուխտն ամեն
տեղ մինակ է :

Հարցուցին ինծի . Ինչո՞ւ կուլաս : Երբոր պատ-
ճառն ըսի, ոչ ոք լացաւ . վասն զի ըսածներս չէին
հասկընար : Պանդուխտն ամեն տեղ մինակ է :

Ծերունիներ տեսայ մատաղերամ տղաքներէ
պատած, նման այն ձիթենույն որուն չորս կողմն
իւր դեռաբոյս ճիւղերը կըբարձրանան . բայց այն
ծերունիներէն ոչ ոք զիս իւր որդին անուանեց,
այն տղոցմէ ոչ ոք ինծի եղբայր ըսաւ : Պան-
դուխտն ամեն տեղ մինակ է :

Զուարթերես աղջիկներ տեսայ, որ առաւօ-
տեան հեզասիւք հովին պէս իրենց եղբարցն ու
ազգականացը քաղցր կըժպտէին . իսկ ինծի այն
աղջիկներէն ոչ ոք ժպտեցաւ : Պանդուխտն ամեն
տեղ մինակ է :

Երիտասարդներ տեսայ որ գիրկընդիսառն իրա-
րու կըպրլուէին, կարծես թէ կեանքերին մէկ
կեանք կուգէին ըլլալ . իսկ ինծի ոչ ոք ձեռք
տուաւ : Պանդուխտն ամեն տեղ մինակ է :

Բարեկամներ, ամուսիններ, հարք եւ եղբարք
հայրենեաց երկրին մէջ միայն կըգտնուին : Պան-
դուխտն ամեն տեղ մինակ է :

Հեզ պանդուխտ, մի՛ եւս հեծեր . ամեն մարդ
քեզի պէս աքսորեալ է . ամեն մարդ իր հայրն,
եղբայրներն, ամուսինն ու բարեկամները կը-
կորսընցընէ :

Մեր հայրենիքն այս աշխարհիս վրայ չէ .
ի զուր մարդս կըփնտռէ գանիկայ . մարդուս
հայրենիք կարծածը օրեւան մի է գիշերուան մը
համար :

Թափառական կըպտըտի երկրիս վրայ : Աս-
տուած առաջնորդ ըլլայ խեղճ պանդխտին :

Թարգմանեաց ի գաղղիականէ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ԴԱԼՍՏԵԱՆ

Աշակ, հայկազնեան ազգային Ուսումնարանին Փարիզու :

ԽՂՃՄՏԱՆՔԻ ՏՆԳՆԱԳԸ.

Ամեն մարդ իր սրտին մէջ դատաստանարան
մը ունի, որով նախ ինքզինքը կըդատէ մինչեւ
որ գերագոյն դատաւորը իր վճիռը տայ : Թէ որ
մոլութիւնը մեր կազմուածքին բնական հե-
տեւանքն է, իրմէ կուգայ այն սարսափը որ բա-
րեյաջող կենաց երջանկութիւնը կըպղտորէ : Ին-
չո՞ւ համար խղճմտանքին խայթուածքը այնչափ
սոսկալի է, որ շատ անգամ մարդիկ լաւ կըհա-
մարին աղքատութեան մէջ մնալ եւ առաքինու-
թեան ամեն խստութիւնները քաշել, քան թէ ապօ-
րինաւոր հարստութիւններ ձեռք ձգել : Ինչո՞ւ
համար է որ արեան մէջ ձայն մը, քարին մէջ
խօսք մը կայ : Վազրը իր որսը պատռելէն վերջը
կըքնանայ, իսկ մարդս սպանութիւն որ ընէ քունը
աչքէն կըփախչի . անապատ տեղուանք կըփնտռէ,
եւ սակայն միայնութենէն կըսոսկայ, գերեզման-
ներու չորս դին կըպտըտի, եւ սակայն անոնցմէ
կըվախնայ : Նայուածքը անհանգիստ ու խռովեալ
հարմաձակիր խնջոյից սրահին պատին վրայ
նայելու՝ վախնալով որ չըլլայ թէ անոր վրայ
մանազեկոյժ գրեր տեսնէ : Բոլոր իր զգայարան-
ները կարծես թէ աւելի կըգօրանան ու կըսրուին
զինքը աւելի տանջելու համար . գիշերուան մթու-
թեան մէջ սպանոնալից աղօտ լոյսեր իրեն կերեւ-
նան . չորս դին սպանութեան հոտեր կ'առնու .
մինչեւ իր ձեռքովը պատրաստած կերակուրնե-
րուն մէջ բոյնի համ կըգտնէ . իր ականջը այնչափ
սուր է որ, ուրիշին չլսած ձայնը ինքը կըլսէ ու
կըդողայ, եւ բարեկամը համբուրելու ատեն,
անոր հագուստին տակ պահուած բուր կայ կը-
կարծէ :

Թարգմանեաց ի գաղղիականէ

ԹԱԳԻՈՐ Ա. ՊԱՐՏԻՉՊԱՆԵԱՆ

Աշակ, հայկազնեան ազգային Ուսումնարանին Փարիզու :

ԲԱՂԱՔԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ.

Բ.

ՍԵՂԱՆԻ ՎՐԱՅ ԵՂԱՅ ԱՆՊԱՏՇԱՃ ԿԵՐՊԵՐ.

(Շարայարութիւն. Տես էջ 41.)

1 Ուտելու ժամանակերէն շատ կըլցընէ, եւ
կամ անանկ լեցուն բերնով կըխօսի, որ քովը
կեցողներուն երեսը կերակուրի ցատքըտուկնե-
րով կը ծեփէ :

2 Երբոր կերակրոյն մէջ օտար նիւթ մը գտնէ,
փոխանակ լուելայն առանց ուրիշի իմացընելու
սկաւառակին մէկ ծայրը ծածկելու, ամենուն կը-
ցուցընէ, ու ամենուն սիրտը կըխառնէ :

3 Խմելէն առաջ բերանը չսրբեր, անով գաւաթին եղերքը շրթունքներուն ձեւը կեցէ, եւ կամ լեցուն բերնով կըխմէ: ու կերակրոյն մէկ մասը գաւաթին մէջ կըքաւի:

4 Դգայն անանկ շատ կըլեցընէ՝ որ կարելի չըլլար մէկ անգամով ուտել. որ եթէ անանկ չլեցընէր, կրնար գայն մէկ անգամով պարպել:

5 Հացի կտորով մատուրները կըսրբէ, ու յետոյ բերանը կընետէ գայն:

6 Ինչ որ իրեն ուտելու կուտան, բերանը չտարած մէկ մը կըհոտուրտայ:

7 Բերանը մինչեւ ականջները կաղտոտէ, եւ կերած ջրոտ բաները դուռնէն վար կըվազցընէ:

8 Դանակով սկորները կըկտրէ, զանոնք սկաւառակին կըգարնէ, եւ կամ մէջերնէն ծուծը հանելու համար բարձրաձայն կըծծէ:

9 Հացի պատառ մը կամ մսի կտոր մը բերնէն կըհանէ ու կերակրոյն ջրին կըքաթխէ:

10 Աղտոտ դանակի ծայրով աղ կառնու, եւ աղամանին աղը կաղտոտէ:

11 Ճակատը, աչուրներն ու քիթը անձեռոցովը (փեշկիր) կըսրբէ, եւ քրտինքով կամ ճարպով լեցուն՝ սեղանին վրայ կըտարածէ գայն:

12 Կարծես թէ քիչ ատենէն սեղանը առջեւէն պիտի յափշտակեն՝ չկրնար համբերել որ տաք կերակուրները քիչ մը պաղին, եւ դգայով բռնած ապուրին վրայ փչելով՝ քովիններուն վրան գլուխը կաղտոտէ, եւ կամ սկաւառակը դգայով կըխառնէ:

13 Մէկուն գաւաթ մը կամ պտուղ մը տալու ատեն վրան կըփչէ, ու չգիտեր առակը որ կըսէ թէ առանց անձրեւի քամի չըլլար:

14 Ուտելու ժամանակ պոկունքը չգոցեր, եւ բերնին մէջ եղածը ամենուն կըցուցընէ:

15 Պտուղը դանակով կտրելու տեղ կըխաձնէ, ու շատ անգամ առանց ստըկելու կուտէ, եւ այն ամենուն առջեւ:

16 Իր գործածած գաւաթն ուրիշի կըհրամցընէ:

17 Սեղանի վրայ եղած ատենը քթնէն կամ քիթը սրբելէն ամենեւին չզգուշանար:

18 Եթէ յանկարծ բերանն այնպիսի բան մը գայ որ պէտք է դուրս ձգէ, փոխանակ կամացուկ մը մատուրներուն ծայրովը եւ որջափ հնար է ծածուկ՝ սկաւառակին մէջ դնելու եւ սպասաւորաց մէկուն տալու որ տանի, սիրտը ետ գալու պէս գայն բերնէն սկաւառակին մէջ կըձգէ, եւ կամ գետինը կընետէ: Պտղի կուտերն այ կամացուկ մը սկաւառակին մէջ դնելու տեղ, կարկուտի պէս բերնէն կըքափրըփէ:

19 Անանկ անհագաբար կուտէ որ կարծես թէ քանի մը օր կերակուր չի կերած:

20 Իբրեւ թէ ինքը միայն սեղանի վրայ ըլլար, ուտելու ժամանակ ձայներ կըհանէ, դանակը՝ դգայն ու պատառաքաղը կըշարժէ. եւ կամ սեղանի ու սկաւառակին զարնելով անախորժ ձայներ կըհանէ:

21 Գետին ընկած պտուղը կամ անոր՝ ման ընկած բանը կըվերցընէ եւ ուրիշի կըհրամցընէ:

22 Սկաւառակին վրայ դրուած ուտելիքը չորս դին կըդարձընէ կընայի, ու եթէ չհաւնի՝ զանելով մը քովինին կուտայ:

23 Ամէն կերակրոց համը կընայի եւ կարծես թէ զանոնք ամէնքը պիտի հատցընէ:

24 Սեղանի վրայ ուրիշի սիրտ խառնող խօսքեր կըսէ:

25 Չսիրած կերակուրը վար կը գարնէ, ուտողները կը զանեցընէ եւ ուտել ուզողները ետ կըկեցընէ:

26 Զուր կամ գինի ուզելէն առաջ գաւաթին մէջը կըփչէ ու անձեռոցովը կըսրբէ առանց մտածելու որ ըրածը տանտիրոջ նախատինք է. նոյնպէս նաեւ ապուր չկերած դգայը կըսրբէ:

27 Ապուրին ջուրը դգայով խմելու տեղ, սկաւառակը բերնին կըտանի:

28 Հացը խաձնելով կուտէ փոխանակ քաղաքավար կերպով մատուրներովը պատառ պատառ փրցընելու. եւ կամ պատառներն առաջուց քովը բլրակի պէս կըդիգէ որ յետոյ ժամանակ չկորսնցընէ:

29 Առանց բնական պատճառի՝ իր հաճոյիցը համար հացին կամ կեղեւը եւ կամ միջուկը կըհանէ կուտէ, ու չորս դին փշրանքով կըլեցընէ:

30 Ոսկորները կըկրծէ, եւ գետինը կամ սեղանին տակը կընետէ:

31 Երբոր իրեն պնակով կերակուր հրամցընեն, փոխանակ մէջի պատառաքաղովը առնելու՝ իրենովը կառնու:

32 Քիչ մնացած կամ բոլորովին հատած կերակուրէն նորէն կուգէ:

33 Չսիրած կերակուրն որ առջեւը բերեն, ծուռ աչքով մը վրան կընայի ու տրտմութեամբ ետ կըղարձընէ:

34 Հացին միջուկովը գնդակներ կըշինէ ու սեղանակցացը մէջ որոց հետ որ աւելի ընտանի է՝ անոնց կընետէ:

35 Սեղանի վրայէն չտեսածի պէս պտուղ, շաքարեղէն, խմորեղէն, ինչ ազնիւ բան որ գտնէ՝ գրպանը կըլեցընէ, որ առնու տունը տանի:

36 Ապուրը խմած ատենը ձայներ կըհանէ:

37 Սեղանը կերակուր մը բերուելուն պէս առանց սպասելու որ կարգն իրեն գայ, մէկէն սկաւառակը կերկրեցնէ իբրեւ թէ ինքն ըլլար սեղանին մեծը. երբեմն ալ սկաւառակը դրուած կերակուրը բաւական չսեպելով՝ աւելի դիր, շատ դիր կըսէ :

38 Թերխորով (բաժատան) հաւկիթ որ ուտէ՝ կճեպը առանց կոտորտելու ամբողջ կըբողու :

39 Երբորհացի, դանակի կամ ուրիշ բանի պէտք ունենայ, պողալով կուգէ. որ ընդ հակառակն նշանով մըն ալ կընար սպասաւորին հասկըցնել : Առանց սպասելու որ իրեն հրամցընեն, ինքը սկաւառակը կերկեցնէ որ կերակուր տան :

40 Պտուղ, խմորեղէն կամ որեւ իցէ ուտելիք որ հրամցընեն, մեջէն խոշորն ու ազնիւը կընտրէ կառնու իբրեւ թէ ամենէն աւելի արժանաւորութիւն ունեցողը ինքն ըլլար :

Գաւաթը գինիով կամ ջրով մինչեւ բերանը կըլեցընէ, որպէս զի ստեպ լեցընելու ժամանակ չանցընէ :

Առանց ամբջնալու՝ սիրած կերակուրները մէկիկ մէկիկ կըհամրէ : Խեղճը կըկարծէ որ մարդս ուտելու համար կապրի. չգիտեր որ ապրելու համար միայն պէտք է ուտէ :

Կերակրոյ մը պակասութիւնը թէ դեմքով եւ թէ լեզուովը կըյայտնէ, թէպէտեւ օտարի տուն ըլլայ. որ ընդ հակառակն երբ տանուտէրը նոյն պակասութիւնը գտներ նէ ալ, ինքը պարտըկելու պիտի ջանար, ինծի այնչափ գէշ չըբեւնար, ինծի շատ համով կուգայ, եւ ասոնց նման խօսքերով :

Կերակրոյ վրայ խօսք բացուած ատենը բոլոր ճարտասանութիւնը կըթափէ :

(Շարայարութիւնը յաջորդ բերքին մէջ :)

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ ԵՒ ԶԱՆԱԶԱՆ ԳԻՏԵԼԻԹ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՓԱՐԻԶԵ Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ.

ՆԱՄԱԿ ԵՐԿՐՈՐԳ.

« Միանիքէն Վեննա երթալու համար Դանուբի ճամբան ընտրած ըլլալով, առաջ շոգեկառքով գնացիք նորէն մինչեւ Ասկապուրկ, անկեց անցանք Տոնաւկերք քաղաքը եւ հոն շոգեմա. մտանք : Ճամբուն վրայ ուրիշ տեղերէն երեւելին ու անուանին էր Ռաքիսպոնա քաղաքը, որ գերմաներէն Ռէկենսպուրկ կըսուի, ու Եւրոպայի խիստ հին քաղաքներէն մէկն է : Իրիկուան դէմ հասանք հոն, եւ գլխաւոր տեղուանքը տեսնելու ելած ըլլալով՝ շատ զարմացանք բնակիչներուն վերջի աստիճանի ծանր ու հանդարտ բնաւորութեանը վրայ. վաճառասնոցին մէջ անգամ՝ ուր որ ուրիշ տեղ գոնէ կերակրեղէն ու բանջարեղէն ծախողներուն աղաղակները կըլսուին սովորաբար, ամենեւին ձայն հանող մը չկար : Դնողները կըմօտենային կըհարցընէին գնել ուզած բաներնուն գինը. եւ ծախողին լալոնական պատասխանն անոնէն էտէ՝ ծանր կերպով եւ յոռեքամբ կուտային ստակը, կառնուին ուզածնին ու կերբային :

« Ռաքիսպոնա քաղաքին մօտ է հռչակաւոր Վալի հալլա տաճարը՝ բարձր լեռան մը վրայ կանգնուած, ու չորս դին ուրիշ գեղեցկանիստ լեռներ ու հովիտներ պատած, Դանուբն ալ դիմացէն կանցնի : Վալիհալլա ըսուածը Գերմանիոյ անուանի մարդկանց արձաններուն քանգարանն է : Այս հռչակալ տաճարը հիմնեց Պաւերայի աշխարհաշէն քաղաւորը Լուդովիկոս Ա, 1850ին, եւ նաւակատիքը կատարեց 1842ին այնպիսի

փառաւոր հանդիսով մը՝ որ իր մեծագործ ու հայրենասիրական խորհրդոյն իրացընէ արժանի էր : Բոլոր շէնքին ու մէջի արձաններուն վեց միլիոն Ֆրանքէն աւելի գնացեր է : Երկայնութիւնը 92 մէթր է, լայնութիւնը 52, եւ բարձրութիւնը 19. Իսկ մեք յունական է՝ Աքենքի Պարքեմոն ըսուած տաճարին նման : Ներսն ու դուռը եղած արձաններն ու կիսանդրիները ամենն ալ մեծանուն գերմանացի անդրիագործներու շէնքեր են. եւ ուր որ ումանց բուն կերպարանքը չէ գտնուած՝ անոնց անունը միայն ոսկի տառերով գրուած է ճերմակ մարմարիոնի վրայ : Գերմանացի մը չկրնար անշուշտ այս տաճարը մտնել առանց ազգասէր հոգւոյ մը արբեցութեամբը գմայլելու, եւ իր հայրենասիրութիւնը ճիշտ ալ քիչ ըլլայ՝ հարկ է որ յորդորուի իր մեծանուն նախնեաց փառացը վրայ ուրախ եւ օրինաւոր հպարտութիւն մը գգային գատ՝ բարի նախանձով մը անոնց հետեւող ըլլալու. իսկ օտարազգին այն տաճարին դռնէն դուրս ելած ատենը միքէ կրնայ չմտածել ու չփափաքիլ որ իր ազգն ալ այնպիսի քանգարան մը ունենար, եւ հոն ժողովուած ու շարուած տեսներ իր գերահռչակ աշխարհակալները, քաղաւորները, զօրավարները, հայրապետները, մատենագիրները, արուեստագետները, եւ այլն եւ այլն :

« Ռաքիսպոնէն մինչեւ Լինց եղած միջոցը շատ գուարճալի գեղեր քաղաքներ ու բերդեր կան Դանուբի

երկու կողմը, եւ շատին վրայ գարմանայի պատմութիւններ ու ասանդութիւններ կը պատմուին՝ որոնք հոս յիշատակելը անելորդ կը համարինք : Լինց քաղաքը Աստորիոյ կայսերութեան ու Պատերազմի մեջ սահմանագլուխ սեպուելով, ճանապարհորդաց կարասին ու անցագիրները հոն կը նայուին. մենք ալ կարծելով թէ ոչ սակաւ կորուստ ժամանակի եւ ներքին պիտի ունենանք վայրապար այս քննութեանց պատճառաւ, մինչդեռ կը սպասեինք համբերութեամբ,

հասանք Նիւստորթ, անկեց ալ կառքով գնացինք Վեննա :

« Աստորիոյ մայրաքաղաքին ստորագրութիւնը ընելու միտք չունինք, որովհետեւ ուզողը կրնայ գտնել զայն առանձին տպուած ընդարձակ կերպով : Այսչափ միայն ըսենք որ Եւրոպայի մայրաքաղաքաց մեջ իրաւամբ առաջիններէն մէկն է Վեննան իր շէնքերուն պարզ գեղեցկութեանն ու փողոցներուն մաքրութեանը համար : Բուն քաղաքին, այսինքն պարսպի

Վալհալլա.

մեծ զարմանքով եւ ուրախութեամբ տեսանք որ փոխանակ սովորական խստութեան կարգէ դուրս մարդասիրութիւն ցուցուցին մեզի թէ մաքսապետը եւ թէ բարեկարգապետը. որով եւ տեսանք արդեամբ որ իրաւ է եղեր Աստորիոյ հիմնական վեհափառ կայսեր նոր հրաման հանելն որ այսուհետեւ ճանապարհորդաց ամենեւին ներքին շտրուի այսպիսի բաներու համար :

« Գիշերը այն գեղեցիկ Լինց քաղաքին մաքուր ու փառաւոր իջեւաններէն մէկուն մեջ անցընելէն յետոյ, առաւօտանց շոգեմառը մտանք դարձեալ ու սկսանք առաջ երթալ դէպ ի Վեննա, երկու կողմը ստեպ ստեպ տեսնելով գուարճայի տեսարաններ ու գեղեր, մինչեւ որ անցանք Վեննայի Միսիքմաթեան Հարց ամարանոցը եղած Գլոսթերնայալուրկ գիւղաքաղաքին առջեւն ու

մեջ եղած մասին մեծ պակասութիւնն է փողոցներուն նեղ ըլլալը. բայց արուարձաններն աղւոր են եւ ընդարձակ :

« Վեննա հասնելէն ետեւ փութացինք հոն գտնուող ազգային եղբարց հետ տեսնուելու, որ քսանէն տւելի էին, եւ այն եօրն օրն որ ստիպուեցանք (Պօլսոյ շոգեմառին ելլելուն սպասելով) հոն մնալու, մեծ մխիթարութիւն էր մեզի անոնց ազգասիրական կենցաղավարութիւնը վայելել : Մեզի այնպէս երեւցաւ թէ Վեննայի բուն բնակչաց բնասիրութիւններուն աղէկ մասերը միայն առեր են ու կառնուն մերոնք. որով եւ իրարու հետ շատ սիրով, օտարաց հետ ալ պատուով ու մարդասիրութեամբ կը վարուին, իրենք ալ արժանապէս սիրելի ու պատուական են ամենուն առջին :

« Ազգերնուս մասնաւոր ծանօթութեանն ու մեծաբանացը արժանաւոր կը համարինք զանոնք՝ ոչ միայն անոր համար որ Հայ են ամենքն ալ ազգաւ, բեպետ եւ ոմանք հռովմեական դասանանքով, հապար մանաւանդ անոր համար որ գրեթէ ամենքն ալ եռանդեամբ եւ անխտրաբար հայասեր են, եւ այնպէս երեսցան մեզի ալ իրենց ազգասիրական խօսակցութեանցը մէջ : Ահաւասիկ անոնց անունները՝ մականուններուն ալ բնութեական կարգովը շարուած :

Այտրեան Յովհաննէս աղա, պօլսեցի, միջնորդ վաճառականութեան, ընտանեօք հանդերձ :

Արշակ Յակոբոս աղա, պօլսեցի վաճառական :

Դաւիթեան Յովհաննէս աղա, անկիւրացի, գործարանի տէր, ընտանեօք :

Խաչատուրեան Կարապետ աղա, պօլսեցի վաճառական :

Համսն Վիգեն աղա, պօլսեցի վաճառական եւ սեղանաւոր, ընտանեօք :

Հանըմեան Յարութիւն աղա, պօլսեցի վաճառական :

Հեքիմեան Պօղոս աղա, պօլսեցի :

Մանասեան Գասպար աղա, պօլսեցի, ատենադպիր օսմանեան Դեսպանատան, ընտանեօք :

Մանասեան Յարութիւն Աղա, պօլսեցի :

Մարգարեան Հեքում աղա, պօլսեցի վաճառական :

Մարգարեան Գեորգ Աղա, պօլսեցի վաճառական :

Մարգարեան Նիկողայոս աղա, պօլսեցի վաճառական :

Մկրտիչ Պօղոս աղա, ռուսնոցի վաճառական, ընտանեօք :

Զրաճեան Վիգեն աղա, պօլսեցի վաճառական :

Պորկովցի, վանեցի վաճառական, ընտանեօք :

Սարգիս Ռուտովի աղա, զմիւռնացի, որդի բարեյիշատակ եւ ազգասեր Յակոբ աղայի Սարգսեան, ընտանեօք :

Տառուտ Կարապետ աղա, հիւսիստոս օսմանեան պետութեան :

Տէտեպալեան Դաբրիէլ աղա, պօլսեցի :

Տէր Ստեփանեան Խաչատուր աղա, զմիւռնացի, տէր գործարանի, ընտանեօք :

Օտապաշեան Յովհանն աղա, Էդոկիացի վաճառական :

Բորպուլի Յովսէփ աղա, Կեռլացի վաճառական, ընտանեօք :

Ֆրէյ Անտոն աղա, պօլսեցի վաճառական :

Ատոնցմէ զատ կան նաեւ Մանաստանէն ու Լեհաստանէն Էկաժ ուրսունի ջափ Հայկազունք, որ վաճառականութեան կը պարապին, ոմանք ալ Աւստրիոյ տէրութեան ծառայութեանը մէջ են, ոմանք ալ դպրոցներուն մէջ բան կըսովին : Ինչպէս Շահալի, Լուքաչ, Կոյաւ, Գաբտեպով, եւ ուրիշ՝ մականուններով՝ ամենն ալ պատուաւոր անձինք : Բայց ասոնք գրեթէ հայերէն լեզունին անգամ բոլորովին մոռցած ըլլալով՝ անծանօթի պէս են մերազնեայց, ուստի եւ

մենք չկրցանք այս անգամ հետերնին տեսութիւն ընել :

Վեննայի վերոյգրեալ հայկազն Էդարց մէջ մեր մասնաւոր ու հրապարակական շնորհակալութեանը արժանաւոր Էդան իրենց ազգասիրական հոգւոյն եւ դիտաւորութեանցը համար՝ Օտապաշեան, Արշակ, Զրաճեան, Հեքում եւ Խաչատուրեան աղաները, յորոց երեքը, այսինքն Օտապաշեան Յովհանն աղան, Խաչատուրեան Կարապետ աղան ու Զրաճեան Վիգեն աղան հաճեցան նաեւ ընկերակից եւ ուղեկից ըլլալ մեզի շոգեմանով մինչեւ Փրէսպուրկ քաղաքը :

« Վեննայէն Փէշ, եւ անկից Կալաց Էրբալու համար՝ դարձեալ առաւօտանց շոգեմաւ մտանք, ու Հայնպուրկ, Փրէսպուրկ, Ռապալ, Գոմոն եւ Կրան բերդաքաղաքներուն առջեւ անցնելով հասանք իրիկուն ատեն Փէշ քաղաքը, որոյ նման գեղեցկադիր, նորաշէն, հարուստ ու զարդարուն տեղ Եւրոպայի մէջ ոչ խիստ քիչ կը գտնուի : Այս քաղաքը 80,000 բնակիչ ունի, մեծ մասը մահառ եւ գերմանացի : 1838ին Դանուբ գետը զայրանալով՝ ասոր տներէն երկու հազար տուն կործաներ էր : քանի մը տարուան մէջ ամենն ալ նորէն շինուեցան՝ առջինէն շատ առէյի փառաւոր : — Փէշին զիմացն է Պուտա կամ Պուտիմ քաղաքը : Բայց մենք ոչ մէկուն եւ ոչ մէկային անուանի շէնքերն ու յիշատակները տեսնելու ատեն ջունեցանք, բաւական համարեցանք Դանուբին վրայի երկրքէ հոյակապ կամուրջը եւ անոր զիմացի մեծագործ ստորոտին միայն աչքէ անցնել : Այն մեծագործ կամուրջը 1849ին շինուեալ է, եւ ծախքը Էդեր է գրեթէ 5 միլիոն Ֆիորին : Վրայէն անցնողները մէյմէկ քառանքան միայն կը վաճարեն, եւ սակայն ոմանք կըսեն թէ անով արդէն ծախքը լեցուեր է, եւ այսուհետեւ ժողովուած ստակը շինողին վաստակն է, որ է հոգակաւոր Սինա սեղանաւորը :

« Փէշէն մտանք Դանուբեան ընկերութեան Ալպրէսք անունով գեղեցկաշէն շոգեմաւը, որուն մէջի հանգստութեանը, մաքրութեանը եւ ամեն տեսակ դիւրութեանը վրայ զմայլեցանք : Հարիւր քսան հոգի էինք վրան, եւ սակայն ճանապարհորդաց բազմութիւնը անոնց նեղութիւն տալու տեղ՝ առէյի ալ դիւրութիւն ու գուարճութիւն կը պատճառէր : Երկուշաբթի առաւօտ Էլանք Փէշէն, ու հինգշաբթի կեսօրը հասանք Կալաց՝ յաջողութեամբ անցնելով Դանուբին մէջ տեղ տեղ գտնուած քարոտ ու վտանգաւոր սահանքներէն, որոց գլխաւորն էր Օրսովային վար՝ Երկաթի Դուռն կամ Տեմիրգափու ըսուած տեղը :

« Օրսովան Աւստրիոյ սահմանաձայրն է՝ Մուտաիոյ քով, ուստի եւ անցագիրները հարկ էր ցուցնել : Բայց հոն ալ նոյն մարդասիրական կերպերը տեսանք պաշտօնատէարց կողմանէ՝ ինչ որ տեսեր էինք Լինց մտած ատեննիս :

« Կալաց հասնելէն առաջ տեսանք Դանուբին երկու

կողմը նաեւ Ձեմին, Պելկրատ, Վիտին, Նիկեայոյ, ձուրճով, Իպրայիլ քաղաքներն եւ ուրիշ նշանաւոր տեղութիւնք. բայց ատեն չունենինք ցամաք ելլելու : Ընդհանրապէս ամենուն ալ դրսի տեսքը խեղճ է, շէնքերը մանր, փողոցները նեղ եւ տները անշուք :

« Մեծ եղաւ ուրախութիւնն իսկ երբոր Կալաց հասածնուն պէս՝ շոգեմաւր էլան Մեծապատիւ Դրանխոյեան Աղա Եսային ու Պըլլըզեան Յակոբ Աղան (որ Եաշէն մասնաւորապէս եկած էին), եւ ուրիշ ազգային պատուաւոր անձինք, որ եւ տարին զմեզ քաղաքին զըլխաւոր Հայկազանցը հետ ճանչորցուցին. անոնց մեջ ալ Խաչիկեան Յովսէփ աղան իր տունը հրաւիրելով պատուասիրեց զմեզ :

« Կալացի Հայկազունք քսան տնուորի չափ են, ամենն ալ վաճառական, աշխատասեր ու բարեպաշտ : Եկեղեցին փայտաշէն ու հնցած ըլլալով, ետեւէ են փոքրիկ գումար մը ժողովելու. որ նոր մը կանգնեն քարաշէն. յոսանք թէ դրսէն ալ ազգասեր բարեպաշտից ձեռնտուութիւնը չպակսիր, եւ օր մը առանց իրենց օրինաւոր բաղձանացը կը հասնին : Շնորհազարդ Տէր Մինաս քահանան, որ իր քաղցրաբարոյ, ուսումնասեր եւ խոհական վարմունքովը սիրելի եղեր է ժողովրդեան, միտք ունի աշխատելու որ եկեղեցւոյն բովի փոքրիկ դպրոցն ալ նորէն բացուի ու ծաղկի, որպէս զի հայկազուն պատանիները իրենց հայրենի լեզուին տեղեկութենէն զուրկ չմնան : Հարկ չէ ըսել թէ մենք ալ կը ցածնուս չափ գովեցինք ու քաջալերեցինք այն պատուական քահանային ու գլխաւոր ժողովրդականաց շանասիրութիւնը, յոսացընելով որ թերեւս Կոստանդնուպոլսոյ ազգային գերագոյն ժողովն ալ իր մտադրութեանը արժանի ճանչնայ մեզի պէս այս կողմերը : Կալացի հայկազուն ժողովրդեան մեջ գլխաւոր անձինքը, որոց հետ ճանչորցելու ժամանակ ունեցանք, ասոնք են.

Ասլանեան Մատթէոս աղա, վարժապետ եւ լուսարար.

Խաչիկեան Յովսէփ աղա.

Խոտիկեան Աստուածատուր աղա.

Միլիտոն Հաճի Աւետիս աղա.

Միլիտոն Հաճի Սարգիս աղա, երեցփոխան.

Նաւասարդ Պետրոս աղա.

Նաւասարդ Քերոբ Յովակիմ աղա.

Զուրկ Ստեփան աղա :

« Առնցմէ գատ քանի մը մեծարոյ անձինք կային Պոլիսէն, Եաշէն ու Մոլտալիոյ ուրիշ քաղաքներէն եկած, որոց մեջ խրախամիտ հաճութեամբ կը իշխէր Անուշեան Յովհաննէս աղան, Զոլաքեան Յովհաննէս աղան, Պապուրիկեան Խաչիկ աղան եւ ուրիշ քանի մը անձինք : Ամենքն ալ մեծամեծ յոյսերով եւ եռանդուն ուրախութեամբ կը իշխէին անդադար Փարիզու ազգային վարժարանը, եւ լսելով ինձմէ անոր ներկայ եւ ապագայ յառաջադիմութեանը վրայ պետք եղած

տեղեկութիւնները կը ցընծային : Ես ալ Դանուբեան իշխանութեանց այժմու քաղաքական վիճակէն առիթ առնելով՝ կը ցածիս չափ յորդորեցի մեր համագրի եղբարքն ի սեր եւ ի միաբանութիւն, որով միայն կարող պիտի ըլլան այն գրեթէ ազատական երկրին մեջ իրենք ալ արդէն ունեցած արտօնութիւնն ինչեւս առաւել օգտակար ընել իրենց, եւ թերեւս մինչեւ հիմա չունեցածնին ալ ձեռք ձգել ու պայծառանալ... : Տէր Մինաս քահանան շատ աղաչեց որ իր 14 տարեկան որդին Փարիզու վարժարանն ընդունուի իբրեւ ճրիվարժ աշակերտ, եւ ալ խոստացայ սիրով որ խնամակալաց ժողովոյն հետ խօսիմ, այնպէս որ եթէ ժողովը պատշաճ տեսնէ թիւ ժամանակէն այսպիսի աշակերտներ ալ ժողովելու, այն պատանին չմոռցուի : Գիտես արդէն իմ կարծիքս որ աղքատաց մեջ աղքատ քահանայից զաւկներն ուրիշներէն աւելի արժանաւոր կը տեսնեմ ազգային ձեռնտուութեան. ըստ այսմ պիտի խօսիմ նաեւ խնամակալաց ժողովոյն... :

« Կալացին էլանք ամսոյս 31-19ին, եւ Դուրճային ու Խազմըին առջեւէն անցնելով՝ կէսօրուընէ երկու ժամ ետքը հասանք Դանուբին բերանը՝ Սուլինա ըստած խեղճ ու աւազակոտ տեղը, ուսկից այս նամակս կը գրեմ : Այն միջոցին այնպէս սաստիկ էր արեւելեան հովը, Սեւ ծովն ալ այնպիսի ջայրացմամբ կը զոռար ու փրփրադեղ պիքներով դէպ ի մեր առջեւը կը վազէր որ նաւապետը խոհեմութիւն չհամարեցաւ դուրս ելլելը. ուստի երկար նետեց ու կեցաւ երէկ եւ այսօր. որով եւ ատեն գտայ այս նամակս գրելու : Այս իրիկուն հովն իջաւ, ծովուն գոռումը նուազեցաւ, երկինքը պարզ է, լուսինը պայծառ. ուստի նաւապետը որոշեց որ վաղը առաւօտ արշալուսին ատենները ճամբայ պիտի ելլենք Աստուծով... :

« Շոգեմաւրերուն վրայ ալ եւ այլ ազգէ ու դասանքի մարդկանց հետ ճանչորցութիւն ու շատ մը խօսակցութիւններ ըրի, որ թերեւս բաւական հետաքրքրական ու գուարճալի կը նային ըլլալ. բայց ժամանակիս կարճութենէն ստիպուած՝ ուրիշ ատենի կը թողուս զանոնք գիր անցընելը :

Ողջ լեր...

Գ. Վ. Ա.

Ի Սուլինա, ի Խառնուրդս Դանուբայ
Ի Սեւ ծով, 1 յունիսի (20 մայիսի) 1837 : »

Propriétaire-gérant : A. LACHAT

Ի ՓԱՐԻԶ, Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ԱՐԱՄԵԱՆ.

Typographie arménienne ERNEST MEYER, 3, rue de l'Abbaye, à Paris.